

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Ochranná výchova jako forma náhradní výchovy

Diplomová práce

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ochranná výchova jako forma náhradní výchovy vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Ostravě 24. srpna 2021

Karolína Svobodová

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí své diplomové práce, JUDr. Lence Westphalové Ph.D, za odborné vedení a vstřícný přístup. Rovněž tímto děkuji své rodině za neutuchající podporu v průběhu celého mého dlouhého studia, stejně jako při psaní této práce.

Obsah

Seznam zkratek.....	6
1. Úvod	7
2. Mládež a kriminalita.....	9
2.1 Přístupy k zacházení s delikventní mládeží	10
2.2 Výchozí pojmosloví.....	12
3. Historický exkurz	14
3.1. Období do roku 1852	14
3.2 Období mezi lety 1952-1931	15
3.3 Období mezi lety 1931-2003	16
4. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže	19
4.1 Podmínky trestní odpovědnosti mladistvých.....	20
4.2 Ochranná výchova v systému opatření ukládaných mladistvým.....	21
4.3 Podmínky pro uložení ochranné výchovy	22
4.3.1 Ukládání ochranné výchovy dětem mladším 15 let	23
4.3.2 Ukládání ochranné výchovy mladistvým.....	25
4.4 Vztah mezi ústavní a ochrannou výchovou	26
4.4.1 Přeměna ústavní a ochranné výchovy	28
5. Výkon ochranné výchovy.....	30
5.1 Systém zařízení pro výkon ochranné výchovy	31
5.2 Metody a systém převýchovy	33
5.4 Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení.....	34
5.3 Standardy kvality péče o děti v zařízeních pro výkon ochranné výchovy.....	37
5.5 Délka ochranné výchovy	38
5.5.1 Prodloužení ochranné výchovy	40

5.5.2 Podmínky pro umístění mimo výchovný ústav.....	40
5.5.3 Propuštění z ochranné výchovy.....	41
6. Následná péče po výkonu ochranné výchovy.....	42
6.1 Role výchovného ústavu.....	43
6.2 Sociální kurately.....	45
6.3 Hmotná podpora.....	48
6.4 Sociální služby.....	49
7. Závěr.....	53
Seznam zdrojů.....	55
Abstrakt (abstract).....	60
Klíčová slova (key words).....	61

Seznam zkratk

OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ZSPOD	zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
ZVýÚOV	zák. č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
ZSM	zák. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
ZSS	zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
OZ	zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZŘS	zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

1. Úvod

K tématu diplomové práce „Ochranná výchova jako forma náhradní výchovy“ mě přivedl zájem o sociální pozadí delikventních dětí a mladistvých a odpovědnosti za jejich protiprávní jednání, a také neustále diskutované téma hranice trestní odpovědnosti mladistvých.

Ochranná výchova na rozdíl od trestu odnětí svobody, ekvivalentu ukládaného dospělým pachatelům, v sobě zahrnuje širší spektrum působení, než je (primárně) ochrana společnosti před nebezpečím vyplývajícím z páchání jinak trestné činnosti. Těmi účinky jsou i ochrana duševního, mravního a sociálního vývoje dítěte, a právě s těmito účinky by měl být institut ochranné výchovy především spojován, a to zejména na úrovni úpravy legislativy. Je důležité si uvědomit, že v těchto institucích je formována osobnost, která je svému okolí nebezpečná, a to pomocí prostředků, které jsou pouhou náhražkou své přirozené podoby – školní prostředí, sociální zázemí v rámci zájmových kroužků, zkušenost nabytá náhodnou sociální interakcí je omezena na prostředí mladých kriminálních, nemluvě o absenci vlivu rodinného prostředí. K převýchově jsou zde k dispozici pouze omezené prostředky v podobě, které jen velmi zdánlivě simulují přirozené prostředí, ve kterém by měl převychovaný jedinec existovat po úspěšném vykonání tohoto opatření.

Myšlenka stojící za dodatkem „jako forma náhradní výchovy“ byla v průběhu psaní práce proměnlivá. Na počátku měla zdůrazňovat, že půjde o ochrannou výchovu jako institut rodinného práva, a měla se zaměřovat na význam a projevy výchovného účinku ochranné výchovy u dětí mladších patnácti let, a jak je k němu přistupováno v právní úpravě, později měla odkazovat na praktickou část této práce, která se měla zaměřovat na pozorování jedinců ve výchovných ústavech, kterým byla uložena ochranná výchova, a od níž bylo nakonec skrze koronavirovou krizi upuštěno. Během studia materiálu ke zpracování diplomové práce jsem byla ovšem nucena pohlížet na ochrannou výchovu jako sankční opatření, a vnímala jsem jako důležité věnovat se ochranné výchově jako komplexnímu souboru účinků na mladistvého jedince, a tyto jednotlivé účinky vyzdvihnout a podrobit náležitě kritice. Jak už to při debatách o trestání mladistvých bývá, v momentě, kdy se začne mluvit o přílišné *shovívavosti* právní úpravy vůči mladistvým delikventům, debata se překlene zpět v nutnost uvažovat nad potřebou péče a zaměření se na výchovu, které by měly převažovat nad mírou, jakou se mladistvý trestá. Směsice těchto zamyšlení nad pojetím tématu vykryštovala v následující řádce a stránce.

Diplomová práce si dává za cíl podat ucelené pojednání o právní úpravě ochranné výchovy a její kritické zhodnocení, počínaje analýzou předpokladů pro její uložení, přes

výstupy, které se očekávají od jedince ji absolvující, a v neposlední řadě především jak ochranná výchova na jedince působí, zejména jak dotyčného jedince vychovává.

Práce je obsahově členěna do pěti kapitol. V první, vstupní kapitole do tématu, se budu zabývat výchozím pojmoslovím, které je nevyhnutelně s tématem ochranné výchovy spjato. Dále rozeberu jednotlivé možné přístupy k zacházení s delikventní mládeží, které se v dnešní době aplikují, a jaký model v přístupu k zacházení s delikventní mládeží je aktuálně aplikován v České republice.

V kapitole „Historický exkurz“ se pokusím nastínit vývoj přístupu k trestné činnosti páchané mladistvými, jejich trestní odpovědnost a sankcionování v období od roku 1852, kdy byl vydán první předpis, který se věnoval kategorizaci pachatele z hlediska věku, po rok 2003, než vstoupil v účinnost zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Kapitola třetí se pak bude věnovat aktuální právní úpravě soudnictví ve věcech mládeže podmínkám trestní odpovědnosti mladistvých a komplexnímu pojetí institutu ochranné výchovy, jejímu postavení v systému opatření ukládaných mladistvým, podmínkám pro její uložení různým věkovým kategoriím mladistvých pachatelů a jejímu vztahu k ústavní výchově.

Kapitola „Výkon ochranné výchovy“ se bude zaměřovat na průběh výkonu ochranné výchovy v rámci zařízení, která jsou pro její výkon určena, bude se zabývat užitými metodami převýchovy a tím, jaké jsou vyžadovány standardy na kvalitu péče o děti v zařízeních pro výkon ochranné výchovy. Závěr kapitoly bude doplněn o dobu výkonu ochranné výchovy, možnosti jejího prodloužení, podmínky pro umístění mimo výchovný ústav a propuštění z ochranné výchovy.

Poslední kapitola se zaměří na, dle mého názoru, pro jedince nejnáročnější oblast výkonu ochranné výchovy, a to přechodné období, kdy opouští zařízení pro výkon ochranné výchovy. Cílem bude zjištění, jakým způsobem se platná právní úprava zabývá tím, jak bude jedinec opouštějící zařízení připraven na běžný život mimo zařízení, což je hlavním záměrem této diplomové práce, který stojí za dovětkem „jako forma náhradní výchovy“.

2. Mládež a kriminalita

Kriminalita je sociálním fenoménem vzbuzujícím ve společnosti velké emoce s každým jejím projevem, o němž nás média dychtivě informují. Společnost je s každým takový novým jevem překvapená, že kriminalita v *dnešní době* stále není vymýcena. Čím nižší věk navíc pachatel má, tím větší údiv jeho čin vzbuzuje, narušuje totiž zarytou společenskou představu o dětské nevinnosti. Laická veřejnost v těchto okamžicích pravidelně přichází s řešením, kterým bude *zaručeně* napraveno celé lidské pokolení, a kterým je snížení hranice trestní odpovědnosti.

Navzdory vzrušivým ohlasům na tyto události je však skutečnost taková, že podíl mladých pachatelů na kriminalitě klesá. Za jednu z příčin, která je spatřována v tomto poklesu, jsou odborníky označovány demografické změny. Od roku 1996, kdy podíl pachatelů z řad mládeže na celkové kriminalitě dosáhl svého vrcholu (19,5%), jejich podíl trvale klesá. Tohle je jednak způsobeno klesajícím zastoupením mladé generace k veškeré populaci, nicméně k poklesu docházelo nadále i v období let 2009-2014, kdy se pokles podílu mladé generace k veškerému obyvatelstvu zastavil. Dalším faktorem bezesporu ovlivňujícím tenhle vývoj, jsou změny v trávení volného času a zvýšená kontrola dětí ze strany rodičů. Děti a mladiství tráví svůj volný čas více zavření u počítače ve svém pokoji, než venku na ulici mezi svými vrstevníky, se kterými by společně kuli trestnou činnost. Zde se nabízí úvaha, že mladiství si kriminální jednání projektují do virtuálního světa počítačových her, které jim k tomu nabízí možnosti reálného světa bez trestní odpovědnosti. Zvýšená kontrola ze strany rodičů je pak nevyhnutelným důsledkem pravidelného denního informování rodičů médii o násilí páchaném na dětech.¹

Jedním z faktorů zkreslujícím policejní statistiky je skutečnost, kterou bude vždy těžké postihnout. Jedná se o kriminalitu, kterou se nepodaří objasnit. Tato je sice orgány činnými v trestním řízení zaregistrována a šetřena (registrovaná kriminalita), její vyřešení však zůstalo bez úspěchu. Rozměr tohoto problému pak narůstá o kriminalitu, kterou se ani nepodaří zaregistrovat tedy se děje, ale není zjištěna (latentní kriminalita)². Otázkou ovšem zůstává, jaký podíl této kriminality připadá na mladistvé a proč by tohle měly být skutečnosti zásadně ovlivňující pokles podílu mladistvých na celkové kriminalitě.

¹ SVATOS, Roman. Proč dlouhodobě klesá podíl mladých pachatelů na kriminalitě? *Policajná teoria a prax*. 2016, roč. 24, č. 1, s. 28-46.

² ZAPLETAL, Josef. In: ZAPLETAL Josef a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2008, s. 45

Někteří autoři v souvislosti s tématem klesající kriminality u pachatelů z řad mládeže poukazují též na skutečnost, že se tomu tak děje na úkor vzrůstající brutality,³ jiní tomuto názoru oponují s tím, že narůstající brutalita dětí je mediálním konstruktem. Faktem zůstává, že zatímco majetková kriminalita, která byla stěžejní trestnou činností u mládeže v devadesátých letech... tak četnost násilných trestných činů páchaných mladistvými zůstává (s ohledem na klesající podíl mladistvých na trestné činnosti).⁴

Ačkoliv tedy byla hranice trestní odpovědnosti v průběhu posledních 20 let zákonodárci diskutována několikrát (naposledy v roce 2019), z výše uvedeného vyplývá (co se prevence kriminality mladistvých týče), že společnost si do jisté míry dovede pomoci sama. Zajímavá budou zjištění, jakým způsobem vývoj těchto statistik ovlivnil uplynulý rok koronavirové krize.

2.1 Přístupy k zacházení s delikventní mládeží

Myšlenka samostatného systému soudnictví ve věcech mládeže byla založena také na nutnosti rozdílného zacházení s mladistvými než s dospělými pachateli. S tímto souvisí potřeba zvolení vhodného trestně-politického přístupu. V trestních systémech za dobu souzení mladistvých zformovaly dva proti sobě stojící základní modely – justiční a sociálně-opatrovnický model. Tyto ve své ryzí podobě jsou si opozity, nutno však říci, že v takové podobě se v žádném z existujících trestních systémů nevyskytují, naopak se v každém převážně objevují prvky jednoho z nich.

Opatrovnický model je přístupem založeným na principu rehabilitační (obnovující) justice. Je výsledkem historického vývoje, který započal v 19. století, kdy se rozvíjí reformní úsilí zaměřující se na odlišný přístup k delikvenci mládeže, se zohledněním specifik této věkové kategorie a příčin delikvence. Vychází z myšlenky odpovědnosti rodiče za selhání dítěte (*parens patriae*), a v případě selhání rodiče na jeho místo nastupuje stát. Charakteristiku tohoto modelu je možné stručně shrnout následujícími předpoklady:

- delikvence dětí je výsledkem nepříznivých podmínek, ve kterých děti žijí,
- z důvodu neodpovědnosti dětí za prostředí, v němž žijí, nemohou být trestány za jednání, kterého se dopouští,

³ ZEMAN, Štefan. Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistik a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia. *Trestněprávní revue* [online databáze], 2016, č. 6. [cit. 1. července 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

⁴ Na klesající četnost majetkové trestné činnosti na počátku nového tisíciletí měla bezesporu vliv i změna výše škody od 1. 1. 2002, která stanovila novou hranici na 5.000,- Kč.

- prevencí kriminality je prevence zanedbávání dětí a zmírňování jejich znevýhodnění.⁵

Justiční model je naopak založen na principu retributivní (odplatné) justice, která vychází z předpokladu, že:

- kriminalita je výsledkem volby vzešlé z racionálního uvážení,
- s ohledem na to může být dítě shledáno za takové jednání odpovědné,
- trest je proto oprávněnou reakcí na trestný čin.

System soudnictví ve věcech mládeži není rigidním systémem, ale naopak systémem, u kterého je zvláště potřeba, aby byl přizpůsobivý podmínkám své doby. V důsledku toho se výše zmíněné modely neustále modifikují. V současné době lze v řadě zemí sledovat snahu v prosazování *get tough* přístupu, který spočívá v nekompromisním, tvrdém přístupu ke kriminalitě mladistvých. Vychází zejména z toho, že „*dosavadní přístup k delikventní mládeži byl příliš mírný, porušoval práva obětí, narušil u mládeže kázeň a úctu k autoritě.*“⁶ Tyto represivní tendence lze také vysvětlit tím, že v průběhu historie dochází k určitým cyklům, kdy se jednotlivá období (represivní a tolerantnější) střídají. Další faktory, které přispívají k těmto obrátům v trestní politice, jsou také nárůst/pokles kriminality mládeže, vyšší punitivita ve společnosti spojená se strachem z kriminality a s vlivem médií, vlivy tržní ekonomiky či masová migrace.⁷

V současné době se v České republice v rámci řízení proti mladistvým setkáváme zejména s prvky *restorativní* (obnovující) *justice*, která se projevuje prostřednictvím zásad, kterými je ovládáno řízení proti nim, sankcí a pravidel pro jejich ukládání. Restorativní justice je reakcí na kriminalitu, kde delikventní jedinec přebírá odpovědnost za svůj čin a aktivně se podílí na odčinění vzniklé újmy, a kde dochází k posílení postavení oběti a nedochází ke stigmatizaci delikventního jedince.⁸ Aby mohlo dojít ke skutečnému převzetí osobní odpovědnosti pachatele za to, co svým jednáním způsobil, je třeba, aby si nejprve uvědomit,

⁵ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. 1. vydání Praha: C. H. Beck, Beckova edice právní instituty, 2013; ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997.

⁶ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, Beckova edice právní instituty, 2013. s.6.

⁷ Tamtéž, s. 8

⁸ Tamtéž, s. 10

přiznat a pochopit své jednání v jeho širších sociálních a faktických souvislostech, a ne čistě v trestněprávních důsledcích.⁹

2.2 Výchozí pojmosloví

V souvislosti s diskutovaným tématem je na místě si nejprve ujasnit s ním spojené pojmosloví. Rozdílné jsou například definice vztahující se ke stěžejnímu tématu této práce – dospívání a jeho jednotlivé fáze. Za výchozí terminus technicus použijme definici dítěte trestního zákoníku, který za *dítě* považuje osoby mladší 18 let (§ 126 TZ). Naproti tomu ZSM tuhle věkovou kategorii označuje pojmem *mládež*, která je souhrnným termínem pro *děti* a *mladistvé*. *Dítětem* je pro účely ZSM osoba, která byla mladší 15 let věku v době, kdy se dopustila činu jinak trestného, *mladistvým* je pak ten, kdo se dopustil provinění v období od dovršení 15 let do nepřekročení 18 let věku. S tímto rozlišením také souvisí označení protiprávních činů, kterého se jednotlivé kategorie mládeže dopouští.

Podle ZSM se protiprávním činem rozumí *provinění*, kterých se dopouští trestně odpovědní mladiství, a *činy jinak trestné*, kterými jsou protiprávní činy spáchány dětmi mladšími 15 let a trestně neodpovědnými mladistvými. Odlišné označení protiprávních činů spáchaných touto kategorií osob vychází podstaty jednání mladistvého, za které je společnost přinejmenším spoluodpovědná, neboť nebyla schopna zajistit takové výchovné prostředí, aby k delikventnímu jednání dítěte nebo mladistvého nedocházelo. Označení tak nemá zahrnovat takovou míru odsouzení, jako je tomu u termínu trestný čin.¹⁰ U pojmu čin jinak trestný se jedná o čin, který by za jiných okolností byl trestným činem. Činem jinak trestným je u dětí čin z důvodu nedostatku věku, u trestně neodpovědných mladistvých pak absence přičetnosti nebo dostatečné rozumové nebo mravní vyspělosti.¹¹

Osobou blízkou věku mladistvých se rozumí doslovně nespecifikovaný okruh osob, jejichž věk může být v souvislosti s rozhodováním soudu o trestném činu považován za polehčující okolnost, s ohledem na vyspělost pachatele (která souvisí s dosažením dospělého věku). Tímto věkem se rozumí období v rozmezí 18 až 21 let.¹² TZ sice za pachatele s plnou

⁹ ZEMAN, Štefan. Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistik a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia. *Trestněprávní revue* [online databáze], 2016, č. 6. [cit. 1. července 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

¹⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. [online databáze] 3. vydání. 2009, [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

¹¹ VÁLKOVÁ, Helena. In: Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 3. 3. vydání. Praha: 2011, § 3 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

¹² ŠÁMAL, Pavel. In: Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 46. 3. vydání. Praha: 2011, [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

trestní odpovědností považuje osobu starší 18 let, definicí osoby blízké věku mladistvých však dává prostor pro zmírnění jeho postavení.

Rozlišná jsou též označení pro jednotlivá protispolečenská jednání. Nejširším pojmem je *sociálně patologický jev* (negativní společenský jev), který zahrnuje veškeré negativní společenské jevy, a to jak protizákonné, tak jevy, které odporují normám a hodnotám akceptovaným danou společností (např. šikana, závislost na návykových látkách, sebevražednost).

Dalším souvisejícím pojmem je *delikvence*, označující obecně protiprávní jednání. Delikvence v sobě zahrnuje také *prekriminalitu*, kterou se rozumí činy jinak trestné, pokud byly spáchány dětmi před dosažením trestní odpovědnosti, a které by byly považovány za trestné činy, pokud by je spáchaly, po dosažení zletilosti.

Termín kriminalita (zločinnost) označuje nejzávažnější protispolečenská jednání, která jsou postihována podle trestněprávních předpisů, a která jsou v současné úpravě označována jako trestné činy.¹³

¹³ ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Čeněk, 2002, str. 11

3. Historický exkurz

V následující kapitole se pokusím nastínit vývoj přístupu k trestné činnosti páchané mladistvými, jejich trestní odpovědnosti a sankcionování. V jednotlivých podkapitolách se pokusím vystihnout nejzásadnější milníky, které nastaly v této právní oblasti v kontextu ochranné výchovy, a to především od počátků 19. do konce 20. století.

3.1. Období do roku 1852

Období na přelomu středověku a novověku na území českých zemí se v souvislosti s trestním právem neslo v duchu snah o kodifikaci. Z hlediska specifikace pachatelů byla problémovou zejména kategorie věkové hranice, středověké právo dlouhou dobu neznalo jiné věkové stupně, než nedospělost a dospělost.¹⁴ Tohle rozlišení se však nejevilo dostačujícím, neboť dělicí hranice mezi nedospělostí a dospělostí nebyla jednotná.¹⁵ Do 16. století nebyla v Českém království přesně stanovena věková hranice dospělosti, ani trestní odpovědnosti. K určení přibližné stáří osoby, se pro účely vyšetřování přistupovalo k tzv. „ohledání let“, ke kterému měli právo nižší zemští úředníci.¹⁶ V různých oblastech a letech v tomto období na našem území byla dospělost posuzována na základě rozličných kritérií, kterými byla buďto příslušnost k určitému stavu nebo pohlaví dané osoby, nebo kombinace těchto kritérií.

Prvním předpisem, který se věnoval kategorizaci pachatele z hlediska věku, byl Hrdelní řád Marie Theresie (*Constitutio criminalis Theresiana*) z roku 1768. Tento zakončil jasný přechod mezi jednotlivými věkovými hranicemi, což bylo zásadní pro určení trestní odpovědnosti.

Theresiana rozlišovala

- *dětství*, období trestní neodpovědnosti, do 7. roku,
- *nedospělost*, období snížené trestní odpovědnosti do 14. roku, a
- *věk mladistvý* do 16. roku, kdy nastupovala plná trestní odpovědnost.¹⁷

¹⁴ VESELÝ, IN: ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 12

¹⁵ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 12

¹⁶ UHLÍK, Jan. *Historický vývoj ústavů pro mladistvé provinilce na území ČR*. České vězeňství, 1996, č. 3, roč. 4, s. 30

¹⁷ ZEŽULOVÁ: *Trestní zákonodárství...*, s. 16

K věku do 20 let jako polehčující okolnosti přihlížel až Zákon o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803.¹⁸ Zákon také zaváděl oddělené věznění osob podle pohlaví a věku. V Čechách vzniklo první oddělení pro mladistvé trestance (společně chlapce a dívky) v roce 1822 v tzv. Svatováclavské trestnici v Praze. Zde byla roku 1953 prosazena povinná školní výuka, která doplnila výchovný systém založený na mravní výchově a pracovní činnosti. Cílem výchovného působení duchovních a úředních osob, kteří se na něm podíleli, bylo přesvědčit vychovávané o oprávněnosti trestu za jejich skutky.¹⁹

Otázku péče o mládež, která se dopustila trestných činů a její umístění do polepšoven upravil až Rakouský trestní zákon č. 117/1852, a zákony č. 89 a 90 z roku 1885, o donucovacích pracovnách a polepšovnách.

3.2 Období mezi lety 1952-1931

Rakouský trestní zákoník z roku 1852 dělí věk mladistvý ve tři období:

- Období naprosté nezodpovědnosti (*věk dětský*) do dokonání 10. roku
- Období zmenšené zodpovědnosti (*nedospělost*) od dok. 10. do dok. 14. roku
- Období mírnějšího trestu (*věk mladistvý*) od dok. 14. do dok. 20. roku.²⁰

Dítě mladší 10 let, které se dopustilo trestného činu, bylo ponecháno k potrestání rodičům k domácímu pokárání. Stejně tak byli za přestupky a přečiny trestání nedospělí. V případě spáchání zločinu bylo možno trestu *uzavření na odděleném místě*, na 1 den až 6 měsíců. Společně s tímto trestem měla být spojena přiměřená práce a vyučování prováděné duchovním. Pokud šlo o pachatele ve věku do 18. let, mohl tento trest být vykonán také v zemských polepšovacích ústavech (*polepšovnách*).²¹ Trestní řízení proti mladistvým byla upravena samostatně zvláštními nařízení ministerstva spravedlnosti. Tyto mj. stanovovaly, že o zahájení řízení i jeho výsledku musel být uvědomen zákonný zástupce dítěte nebo mladistvého. Nová úprava trestního soudnictví nad mládeží nařízením z roku 1908 již zdůrazňovala převážně výchovný účel trestních opatření, potřebu tělesného styku a spolupráce se zákonnými zástupci dítěte a mladistvého s poručenskými soudy, s orgány veřejné správy pro

¹⁸ VÁLKOVÁ IN: ZEZULOVÁ: *Trestní zákonodárství...*, s. 17

¹⁹ KÝR, Aleš. Trestání mladých pachatelů v minulosti [online], *Historická penologie*. 2008, č. 1. s. 9 [cit. 1. července 2021]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/historicka-penologie/2008/hp-08-01.pdf>

²⁰ PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. [online] Praha: Spolek českých právníků „Všehrd“, 1912, s. 77 [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/12912>

²¹ KÝR: *Trestání mladých pachatelů...*, s. 9

péči o mládež, s dobrovolnými sdružení a ústavy, které se zabývají péčí o propuštěné chovance i o ochranu dětí a mládeže.²²

První snahu o samostatnou úpravu problematiky mládeže v trestněprávních souvislostech projevila vláda 1907 návrhem „Zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých“, který měl mezi dětství a dospělost zařadit mezidobí ve věku 14-18, které mělo být prohlášeno za *věk pochybné přičetnosti*. U pachatelů v tomto věku musel soud v jednotlivých případech zkoumat duševní vývoj mladistvého, aby mohlo být určeno, zda jej lze pokládat za přičetného. Návrh zákona se nicméně před rozpadem Rakouska-Uherska zákonem nestal.²³ K další úpravě zákonodárství nad mládeží došlo až přijetím zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží.

3.3 Období mezi lety 1931-2003

První světová válka za sebou zanechala mimo jiné také úpadek morálky a rodinného života, které se projevovaly nárůstem kriminality mladistvých. I tohle byly faktory ovlivňující potřebu nahlížet na mladistvé delikventy jinou optikou, než na dospělé. Konkrétním projevem těchto úvah byl zákon o trestním soudnictví nad mládeží z 11. března 1931. Zákon č. 48/1931 zahrnoval jak hmotněprávní, tak procesně právní úpravu trestního zákonodárství nad mládeží. „*Vůdčí zásadou zákona bylo co nejméně trestat a co nejvíce vychovávat a polepšovat. Mimo jiné zákon stanovil široký výběr prostředků k nápravě mládeže a součinnost pracovníků sociální péče mládeže.*“²⁴ Zákon zúžil předchozí tři věkové kategorie na dvě, a sice na nedospělé (do 14 let), a mladistvé (od 14 do 18 let). Hranice trestní odpovědnosti byla stanovena na 14 let, zletilosti se nabývalo ve věku 21 let. Mladistvý však nebyl trestně odpovědný, pokud nemohl v době činu rozpoznat jeho protiprávnost nebo řídit své jednání, a to pro svou značnou zaostalost. Zákon zde mluví o tzv. podmíněné přičetnosti, jejíž absence zapříčiňuje beztrestnost. Trestné činy mladistvých zákon označuje zákon jako provinění.

Vedle trestů bylo možno mladistvým ukládat výchovná opatření ve formě ochranného dozoru a ochranné výchovy. Nedospělým starším 12 musela být nařízena ochranná výchova nebo umístění v léčebném ústavu v případě, že se dopustil činu, na který byl stanoven trest smrti nebo doživotní ztráta svobody.²⁵ Rozlišována byla ochranná výchova rodinná, která měla být

²² LUDVÍK, František. *Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže*. 1. vydání, Praha: SPN, 1958, s. 8

²³ ZEZULOVÁ: *Trestní zákonodárství...*, s. 21.

²⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. In: ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. s. 69

²⁵ Dle § 1 odst. 3 z. č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží

vykonávána ve vhodné rodině, odlišné od dosavadní rodiny dítěte či mladistvého, a ochranná výchova ústavní. Obě opatření trvala, dokud to vyžaduje jejich účel, nejdéle do 21 roku. V případě, že nebylo možné ochrannou výchovu bezprostředně vykonat, byl mladistvému uložen ochranný dozor.²⁶ Soud mohl současně uložit přiměřená omezení a uložená opatření bylo možné podle vývoje situace mladistvého proměňovat. Nejméně intenzitním bylo uložení ochranného dozoru, nejpřísnější potom výkon ochranné výchovy ve výchovně. Ve výchovně byl vykonáván trest zavření do šesti měsíců, po nichž měla následovat ochranná výchova ve výchovně. Polepšovnyami byla zařízení, kde se vykonával trest zavření v délce více než šest měsíců po odečtení vazby. Věznice byly určeny pro tresty zavření v délce více jak šest týdnů po odečtení vazby, nevykonávaly-li se v polepšovně nebo výchovně. Mladiství zde vykonávali trest v samostatných odděleních věznic.²⁷ Řízení proti mladistvým vedly specializované senáty mládeže, u krajských soudů, a u okresních soudů soudci mládeže.

Zákon z roku 1931 zůstal v platnosti až do roku 1950, kdy byla speciální úprava nahrazena obecným právním předpisem, zákonem č. 86/1950 Sb., trestním zákonem. S novým zákonem došlo ke zrušení specializovaných senátů a soudců, mladiství byli souzeni před obecnými soudy. Zákon apeluje na soudce při trestání mladistvých v § 56, podle kterého soudci, kteří trestají mladistvé, přihlédnou ke zvláštní péči, kterou lidově demokratická republika věnuje mládeži. Úpravě mladistvých je obsažena v části hlavy čtvrté, v oddílu třetím s názvem „Zvláštní ustanovení o trestání mladistvých“. Hranice trestní odpovědnosti byla zvýšena na 15 let. Podle § 71 zákona bylo možné mladistvému v trestním řízení nařídit ochrannou výchovu v případě, že:

- o výchovu mladistvého nebylo náležitě postaráno
- jeho dosavadní výchova byla zanedbána nebo
- to vyžadovalo prostředí, v němž mladistvý žil

Pokud při úpravě něco zásadně nebylo opomenuto, tak to byl účel ochranné výchovy upravený Organizačním řádem výchoven dorostu (podle § 5 odst. 3 zákonného opatření předsednictva NS č. 58/1955 Sb.), podle kterého bylo účelem odstranit následky vlivu nesprávného prostředí, dosavadní nesprávné výchovy a závažné nedostatky ve vývoji chovance. Podle odstavce (2) bylo cílem ochranné výchovy vytváření a rozvoj kladných vlastností chovance v jednotném výchovném působení kolektivu pracovníků výchovny.

²⁶ MIRIČKA, August, SCHOLZ, Otto. *O trestním soudnictví nad mládeží*. [online] Praha: Československý kompas a. s., 1932. s. 47-48 [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/100021>

²⁷ Dle §§ 1-3 Výnosu ministerstva spravedlnosti ze dne 11. září 1931, o výkonu trestu zavřením.

Výchova směřovala k tomu, aby z chovanců vyrostli uvědomělí občané lidově demokratického státu, všestranně připravení pro život a jednající podle zásad socialistické morálky.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb., upravuje záležitosti týkající se mladistvých po hmotněprávní i procesně právní stránce stejně jako předchozí zákon, jako výjimky z obecné úpravy. Formulaci podmínek pro uložení ochranné výchovy přebírá ze zákona č. 86/1952 Sb. s drobnými změnami. V průběhu šedesátých a na počátku sedmdesátých zaznívaly požadavky na prosazení ustanovení samostatného trestního soudnictví nad mládeží, a to tehdejší Výzkumným ústavem kriminologickým, které však v důsledku nastupujícího režimu nebyly vyslyšeny.²⁸

²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, obecná část, [online] [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

4. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Základy trestního zákonodárství nad mládeží, které byly položeny zákonem č. 48/1931 Sb. z. a n., znovu našly své uplatnění při tvorbě zákona č. 218/2003 Sb., zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Přijetím samostatné speciální právní úpravy Česká republika dostává svých mezinárodních závazků v oblasti právní úpravy reakce na trestnou činnost spáchanou osobami mladšími 18 let.²⁹

Hlava první zákona upravuje obecná ustanovení společná jak pro mladistvé, tak pro děti mladším 15 let. Pojednává o účelu zákona, kterým jednak je, aby se ten, kdo se dopustil protiprávního činu, dalšího páchaní protiprávního činu zdržel, našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji, a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem (§ 1 odst. 2). Sankce a způsob jejich ukládání směřují především k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte a mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a předcházení protiprávním činům (§ 3 odst. 1). Účelem řízení podle tohoto zákona je, aby byl další vývoj dítěte co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost. Řízení je přitom třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům (§ 3 odst. 4). Uvedené zásady, v jejichž duchu jsou vedena řízení podle tohoto zákona, vycházejí z pojetí restorativní justice, která „klade důraz na vyváženou, spravedlivou reakci společnosti na trestný čin mladistvého, která se nezříká své spoluodpovědnosti je za jeho selhání a vyvozuje z něj důsledky nejen pro něj samotného, ale i pro řešení problémů dalších zúčastněných osob a skupin spojených s trestným činem.“³⁰ Tímto přístupem zákon napravuje nedostatky předchozí úpravy, které jsou spatřovány zejména v nedostatečné diferenciaci trestní odpovědnosti mladistvých, a v nepřihlížení původu vzniku, povaze a projevům trestní činnosti páchané mladistvými.³¹

Ve vztahu k trestnímu zákonu č. 140/1961 je ZSM v poměru speciality, zvláště upravující trestní odpovědnost mladistvých, systém opatření jako právních následků trestného jednání mladistvých, výkon soudnictví nad mladistvými v trestních věcech, a postupy a

²⁹ Úmluva o právech dítěte, (ČSFR 1991), Evropská úmluva o výkonu práv dětí (ČR 2001),

³⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, obecná část, [online] [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

³¹ Tamtéž.

opatření přijímaná vůči dětem mladším 15 let a trestně neodpovědným mladistvým. Pokud ZSM nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů (§ 1 odst. 3 ZSM).

Zákon se vztahuje na dvě věkové skupiny mládeže, a sice na děti, a mladistvé. Dítětem, je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku, mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku (§ 2 odst. 1 písm. b), c)). Řízení pro něj je vedeno specializovanými soudy mládeže (působící u obecných soudů) a specializované jsou i ostatní orgány činné v trestním řízení. Tito musejí mít podle § 3 odst. 8 v trestních věcech mládeže zvláštní průpravu a *dostatek životních zkušeností*³² pro zacházení s mládeží.

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let je upraveno v hlavě III. ZSM. Jedná se o speciální úpravu, na kterou se nepoužijí ta ustanovení vztahující se k mladistvým, která hlava III. výslovně nepřejímá. Další zásadní změny přicházející se zákonem budou podrobněji rozebrány v následujících kapitolách.

4.1 Podmínky trestní odpovědnosti mladistvých

Trestní odpovědnost jedince je podle trestního zákona vázána na splnění dvou podmínek - dotčený v době spáchání činu překročil patnáctý rok věku a současně zde nebyla duševní porucha, která by podstatně snižovala jeho schopnost rozpoznat protiprávnost jeho jednání, nebo jeho schopnost jej ovládnout (nebyl nepřičetný). ZSM nad rámec těchto uvádí další znak, kterým je rozumová a mravní vyspělost mladistvého. Trestní odpovědnost mladistvých je *relativní* – mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný (§ 5 odst. 1). Dojde-li ke spáchání trestního činu den po dni dosaženého osmnáctého roku věku, nastává plná (*absolutní*) trestní odpovědnost.

Rozumová a mravní vyspělost se skládá ze dvou složek:

- *složka rozumového vývoje* – zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto myšlení.

³² Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 3, [online] [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

- *Složku mravního vývoje* – zahrnuje proces, v němž si osobnost mladistvého v průběhu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality.³³

Podstata tohoto kritéria spočívá v tom, že rozumová a mravní vyspělost mladistvého musí dosahovat určité úrovně. Tato se posuzuje ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých. V případě pochybností o rozumové a mravní vyspělosti se k jejímu posouzení přiberou dva znalci podle § 58 odst. 1 ZSM – jeden z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii. Bude-li zjištěno, že mladistvý podstatným způsobem nedosahuje obvyklého vývoje ve srovnání se svými vrstevníky, nebude trestně odpovědný, jeho jednání nicméně nemusí zůstat bez odpovědi. Podle § 5 odst. 2 lze v případě, že se mladistvý není trestně odpovědný, lze vůči němu použít vedle ochranných opatření obdobně postupů a opatření uplatňovaných u dětí mladších 15 let.

4.2 Ochranná výchova v systému opatření ukládaných mladistvým

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje soustavu sankcí, opatření, která je možno v dětem a mladistvým uložit, a kterými jsou opatření výchovná, ochranná a trestní (§ 10 odst. 1). Tato mají mít smíšenou povahu, tzn. mají *zahrnovat prvky výchovné, léčebně-ochranné i takové, které zabezpečují ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a výjimečně i izolace.*³⁴ Účelem ukládání těchto opatření mladistvým je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění (§ 9 odst. 1). – preventivní a výchovná funkce kom

Při ukládání opatření v řízení podle hlavy III. ZSM zákon v § 93 odst. 8 zdůrazňuje výchovné působení na dítě a preventivní účinek opatření. Jejich účelem není *děti jakkoli trestat*

³³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŽATECKÁ, Eva. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 5 Praha: Wolters Kluwer, 2015, aktualizováno k 1. červenci 2017 [cit. 27. února 2021]. Dostupné z: databáze ASPI.

³⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, obecná část, [online] [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

*za jednání, kterého se dopustily, ale přijmout opatření k nápravě těchto dětí, tedy je vychovávat, a to vzhledem k nedovršenému vývoji dětí a teprve probíhající socializaci dětí.*³⁵

Vzájemný vztah mezi opatřeními je vyjádřen subsidiaritou, která se odráží v pořadí, v němž jsou jednotlivé druhy opatření uvedeny v zákoně. Trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona (§ 3 odst. 2). K uložení ochranné výchovy mladistvému dále dochází až v případě, že nepostačí uložení výchovných opatření (§ 22 odst. 1). Ta může soud uložit mladistvému s jeho souhlasem již v průběhu řízení, tedy před rozhodnutím soudu o vině mladistvého (§ 10 odst. 2).

Ochranná výchova je jedním ze dvou ochranných opatření (vedle ochranného léčení), a její uložení přichází v úvahu v případě, že nepostačuje uložení výchovných opatření (§ 22 odst. 1). Jejím prostřednictvím je poskytována ochrana společnosti před mladistvými osobami, o jejichž výchovu není řádně postaráno v jejich rodině či jejichž výchova byla zanedbána, anebo prostředí, v němž takový mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy. Ochranná funkce ochranné výchovy zároveň poskytuje příznivou alternativu k nepodmíněnému trestnímu opatření odnětí svobody u mladistvých, což by mělo být důvodem jejího ukládání jako základního ochranného opatření.³⁶

4.3 Podmínky pro uložení ochranné výchovy

Ochranná výchova patří mezi ochranná opatření, jež je možné uložit jak trestně odpovědným mladistvým v trestním řízení, tak trestně neodpovědným mladistvým a dětem mladším patnácti let v civilním řízení.

Podmínky pro uložení ochranné výchovy mladistvému stanovuje § 22 odst. 1. Těmito jsou:

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,*
- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo*
- c) prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovným opatření.*

³⁵ VICHEREK, Roman. *Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé*. Trestněprávní revue [online databáze], 2016, č. 1 [cit. 27. února 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

³⁶ ŠÁMAL, Pavel. In: Šámal, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 22. 3. vydání. Praha: 2011 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

Dopustí-li se dítě mladší 15 let činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření ochrannou výchovu nazná-li, že uložení jiného opatření dle § 93 odst. 1 není postačující (ochranná výchova fakultativní). Obligatorně soud uloží ochrannou výchovu dítěti, které spáchalo čin, za nějž trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a bylo mladší patnácti let (§ 93 odst. 2 ZSM). Při opatřování podkladů pro zvažování uložení ochranné výchovy soud spolupracuje vedle příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, se školou³⁷, kterou dítě navštěvuje, nebo zájmové sdružení občanů působící v jeho bydlišti, a z činnosti úředníka PMS, zejména ve směru objasnění míry zanedbání dosavadní výchovy dítěte a příčin působení tohoto stavu, působení výchovného prostředí a možností výchovného vlivu rodinu, školy, učiliště a blízkého sociálního okolí, včetně charakterových a morálních vlastností osob, se kterými dítě žije v rodině a ve škole, ale i osob, se kterými dítě pravidelně přichází do styku. Současně je potřeba vždy zkoumat povahu samotného dítěte, jeho postoje ke společnosti, vzdělání, kultuře a hodnotit, do jaké míry měly tyto skutečnosti vliv na spáchání činu.³⁸

4.3.1 Ukládání ochranné výchovy dětem mladším 15 let

Opatření, včetně ochranné výchovy, se dětem mladším patnácti let a mladistvým, jež nejsou trestně odpovědní (§ 5 odst. 2 ZSM) ukládá v rámci řízení podle hlavy III. ZSM, řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Jde o speciální úpravu, která v § 96 stanovuje podpůrné užití předpisů upravujících občanské soudní řízení, jedná se tak o zvláštní civilní řízení. V řízení se postupuje podle § 466 an., z. ř. s., řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Zákon úpravu řízení podle hlavy III. ve výčtu řízení neobsahuje, vycházíme tak z toho, že na řízení vedená podle tohoto paragrafu se úprava užije analogicky.³⁹ Dítě je trestně neodpovědné, proto vůči němu nemůže být užito postupů podle trestního řádu. Výslovné neuvedení řízení podle hlavy III. ZSM ve výčtu řízení vedených podle zákona o zvláštních řízeních soudních je však jedním z řady nedostatků právní úpravy tohoto řízení. Spousta z nich⁴⁰ je důsledkem toho,

³⁷ Ve spojení je zejména s metodikem prevence, jehož prací je zjišťování patologických jevů v kolektivu dětí, a výchovným poradcem.

³⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, SOTOLÁŘ, Alexander. In: Šámal, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 93. 3. vydání. Praha: 2011 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: [databáze beckonline.cz](http://databaze.beckonline.cz)

³⁹ HROMADA, Miroslav. In: Svoboda, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář* [online databáze]. § 466. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: beckonline.cz

⁴⁰ K některým se výstižně věnují JUDr. Kozák a JUDr. Švecová v jejich článku *K praktickým otázkám řízení podle hlavy III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Těmito jsou zejména: chybějící diskreční pravomoc státního zástupce v rozhodování o postupu v řízení, která je limitována jeho povinností podat návrh na uložení opatření

že u dětí mladších 15 let, nejde o vedení trestního řízení, nicméně absence některých práv, která jsou přiznána mladistvým, je v rozporu se smyslem řízení podle hlavy III., které má být vedeno ve prospěch dítěte, nikoliv proti němu.

Řízení ve věci je zahájeno povinně podaným návrhem ze strany státního zástupce bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřípustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná. Neučiní-li tak, může je soud zahájit i bez návrhu. (§ 90 ZSM). Přesunutím věci před soud je dítěti ustanoven opatrovník, kterým může být pouze advokát. (§ 91 odst. 2 ZSM). Účastníky řízení o uložení opatření jsou vedle nezletilého dítěte příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonní zástupci nebo opatrovník dítěte nebo osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče, jakož i další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Podalo-li návrh podle § 90 odst. 1, je účastníkem řízení také státní zastupitelství (§ 91 odst. 1 ZSM).

§ 92 zákona připouští, že dítě nemusí být v řízení vyslechnuto, bylo-li jeho jednání spolehlivě prokázáno jiným způsobem. Názor dítěte ve věci však musí být vždy zjištěn, a to buď výslechem dítěte, nebo prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. (§ 100 odst. 3 o. s. ř.). Tomuto se však v praxi v minulosti pravidelně nedělo, i pokud šlo o starší děti, u kterých lze obecně předpokládat schopnost se k věci vyjádřit. Vyplývá to z Poznatků z výzkumu rozhodování soudů o ochranné a ústavní výchově, který zpracoval Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) v roce 2009. Předmětem výzkumu byla analýza 180 (94 případů ústavní výchovy, 86 ochranné výchovy) spisů, ve kterých byla v roce 2007 uložena ústavní nebo ochranná výchova.⁴¹ Z výzkumu mimo jiné vyplývá, že v řadě z těchto případů soud nejenže dítě nevyslechl, ale ani nevyužil možnosti zjistit stanovisko dítěte zprostředkovaně (např. OSPOD), přestože jedním z požadavků na řízení podle ZSM je spolupráce s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí (§ 3 odst. 4 ZSM). Dále bylo zjištěno, že stejně nedbalá pozornost je věnována významu přítomnosti dítěte u jednání, kdy v případě ukládání ochranné výchovy byla přítomnost dítěte

podle § 90 odst. 1 ZSM, v návaznosti na to pak absence nutné obhajoby již od okamžiku, kdy jsou proti němu provedeny první úkony trestního řádu, dále pak absence požadavku na opatrovníky, jimž na rozdíl od orgánů činných v trestním řízení není stanovena povinnost absolvovat odbornou přípravu pro účely řízení vedeným vůči dětem mladším 15 let.

⁴¹ Pro ilustraci: za rok 2007 bylo státním zastupitelstvím podáno celkem 117 návrhů na uložení opatření, z toho byla ochranná výchova uložena v 60 případech (prvním nebo druhým stupněm).

zjištěna jen v polovině případů, čímž zákonitě dochází k oslabování preventivní funkce projednání společensky škodlivého jednání dítěte před soudem.

Místně příslušným soudem pro mládež je obecný soud nezletilého dítěte. Tímto je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště (§ 467 odst. 1, § 4 odst. 2 z. ř. s.). Není-li příslušný soud znám, nebo nemůže-li včas zakročit, zakročí soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje. Jakmile je to však možné, postoupí věc soudu příslušnému (§ 467 odst. 2 z. ř. s.). O uložení ochranné výchovy rozhodne soud rozsudkem (§ 93 odst. 11 ZSM).

Dle mého názoru je na tomto místě kritika povinnosti podání návrhu, pokud jde o dítě mladší patnácti let, která se mívá účinkem v případě recidivy dětského pachatele. Pokud jde o prvopachatele a jedná se o věc nikoliv závažného charakteru, což se projeví tím, že soud dítě napomene, měla by být takhle možnost dána již státnímu zástupci. Přínos vidím zejména ve zvýšení intenzity výchovného účinku v případě recidivy, kdy citelnost důsledků činu dítěte se má kam stupňovat, a v odbřemenění soudů. Tohle se v konečném důsledku projeví i na kvalitě průběhu řízení v těžších případech, které se nakonec před soud dostanou.

4.3.2 Ukládání ochranné výchovy mladistvým

Ochrannou výchovu může soud mladistvým uložit buďto samostatně, nebo vedle trestního opatření.

K samostatnému uložení ochranné výchovy soud přistoupí, pokud upouští od uložení trestního opatření, neboť má za to, že uložené ochranné nebo výchovné opatření bude způsobilé k dosažení účelu podle tohoto zákona, aniž by bylo třeba uložení trestního opatření (§ 12 odst. 2).

Současně s trestním opatřením lze ochrannou výchovu uložit, není to vyloučeno jeho povahou. Nesoulad je spatřován především v současném uložení ochranné výchovy společně s trestním opatřením vyhoštění, u kterého lze mít pochybnosti o dosažení účelu uloženého opatření před výkonem tohoto trestního opatření. V případě současného uložení trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody a ochranné výchovy je potřeba zajistit, aby zahájení

ochranné výchovy plynule navazovalo na ukončení výkonu trestního opatření.⁴² Současně je důležité mít na paměti, že ochranou výchovu je nutné započít před dovršením osmnácti let.⁴³

V případě peněžitého opatření se domnívám, že jeho uložení nemusí být se současným uložení ochranné výchovy nutně v kolizi, jsou-li splněny podmínky pro uložení peněžitého opatření (mladistvý je výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení takového opatření umožňují; § 27 odst. 1), a není-li například možné ochrannou výchovu ihned vykonat (§ 22 odst. 3).

4.4 Vztah mezi ústavní a ochrannou výchovou

Ústavní výchova je institutem soukromého práva, jehož úpravu najdeme v § 971 OZ. Jde o výchovné opatření, které soud nařizuje, jsou-li výchova nebo vývoj dítěte ohroženy, nebo již narušeny, případně není-li péče o dítě zajištěna žádným způsobem. Mezi ostatními výchovnými opatřeními, která OZ ve vztahu k péči o dítě nabízí⁴⁴, se jedná o nejpřísnější opatření, kterým je výrazně zasahováno do života dítěte i rodičovských práv, proto má jeho užití subsidiární povahu.

Podmínky pro její uložení stanovuje § 971 OZ následovně:

(1) Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby.

(2) V případě, že rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šest měsíců.

Z uvedeného vyplývá několik funkcí ústavní výchovy:

⁴² Důvodová zpráva k zákonu č. 109/2002, o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, § 65, [online databáze] [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

⁴³ ŠÁMAL, Pavel. In: Šámal, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 22. 3. vydání. Praha: 2011 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

⁴⁴ § 925 OZ dále upravuje napomenutí, stanovení dohledu, uložení omezení

1. funkce preventivní
2. funkce nápravná
3. funkce výchovná

Preventivní funkci má ústavní výchova tehdy, dojde-li k jejímu nařízení z důvodu, kdy jsou děti ze strany rodičů zanedbávány, tito o ně řádně nepečují, a nevykonávají nad nimi dohled, čímž dítě a jeho řádnou výchovu ohrožují. Ohrožení dítěte se může projevat zanedbáváním fyzickým, nedostatečnou výživnou a neposkytováním zdravotní péče, nebo například nedostatečnými zásahy ze strany rodičů v situacích, kdy by měli náležitě reagovat na nežádoucí iniciativu dítěte (užívání drog a alkoholu). Nařízením ústavní výchovy má být v tomto případě bráněno dalšímu takovému nežádoucímu jednání, aby tímto nedošlo k nenapravitelnému narušení výchovy dítěte.⁴⁵

Funkci nápravnou plní ústavní výchova tehdy, jsou-li výchova nebo vývoj dítěte již negativně poznamenány předchozí závadným zacházením ze strany rodičů nebo závadným jednáním ze strany dětí, a to takovým způsobem, že je v rozporu se zájmem dítěte, aby nadále zůstalo v dosavadním výchovném prostředí.⁴⁶

Dalším důvodem pro nařízení ústavní výchovy, a hlavním projevem funkce výchovné, jsou případy, kdy rodiče o dítě objektivně nemůžou pečovat z důvodu na jejich straně, a to pro nemoc, invaliditu, dlouhodobou nepřítomnost, nebo protože již nežijí a současně zde není jiné vhodné osoby, která by se mohla péče o dítě ujmout.⁴⁷

Ústavní výchovu nařídí obecný soud dítěte v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé podle hlavy V ZŘS, a to i bez návrhu. V rozhodnutí, kterým soud nařizuje ústavní výchovu, označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlíží k zájmům dítěte a k vyjádření orgánů orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Dbá přitom na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých (§ 971 odst. 4 OZ).

Výkon ústavní výchovy upravuje zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále jen „ZVýÚOV“), a tento probíhá shodně v zařízeních

⁴⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář* [online databáze]. § 971 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 [cit. 30. března 2020]. Dostupné na: beckonline.cz

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž.

pro výkon ochranné výchovy (více kap. 5). Lze se domnívat, že umístění dětí s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou do stejného ústavu může mít nežádoucí vliv na děti s nařízenou ústavní výchovou, u kterých se sice projevují závažné poruchy chování, nicméně se delikventního jednání nedopustily.⁴⁸

Společným znakem ústavní výchovy a ochranné výchovy je skutečnost, že je jimi výrazně zasahováno do života dítěte, v obou případech jich bude užito až pokud mírnější prostředky by zjevně nevedly k dosažení účelu řízení. Ochranná výchova je však sankčním prostředkem, jehož uložením se dosahuje účelu trestního zákona, cílem nařízené ústavní výchovy je zajištění řádné výchovy dítěte v případech, kdy k tomu jeho přirozené prostředí, němž se jedinec vyvíjí, není v zásadní míře způsobilé. Pro ústavní výchovu je nad rámec úpravy ochranné výchovy dále stanovena povinnost přezkumu trvání důvodů pro nařízení tohoto opatření ze strany soudu nejméně jednou za šest měsíců. Absence tohoto postupu pro ochrannou výchovu je v ZSM poměrně komplikovaně kompenzována možností přeměny ústavní a ochranné výchovy (§ 23 ZSM).

4.4.1 Přeměna ústavní a ochranné výchovy

Přeměnu ústavní a ochranné výchovy umožňuje § 23 ZSM na základě toho, že převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, ale zároveň však ještě nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena. Za těchto podmínek může soud ochrannou výchovu přeměnit ve výchovu ústavní, nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může mladistvému uložit dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření. Při rozhodování o přeměně soud vychází z podkladů, které si pro tyto účely opatří, zejména zprávu o chování mladistvého ve výchovném zařízení, o jeho morálních vlastnostech, rozumovém a mravním rozvoji a stupni jeho převýchovy.⁴⁹

Pokud mladistvý nesplní očekávání a nebude se chovat řádně, soud pro mládež podmíněné umístění mimo výchovné zařízení zruší a rozhodne, že se ve výkonu ochranné

⁴⁸ HULMÁKOVÁ, Jana. Trestání delikventní mládeže. Praha: C. H. Beck, Beckova edice právní instituty, 2013. s. 37

⁴⁹ ŠÁMAL, Pavel. In: Šámal, P a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 23. 3. vydání. Praha: 2011 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: [databáze beck-online.cz](http://databaze.beck-online.cz)

výchovy pokračuje. Obdobně soud pro mládež postupuje při zpětné přeměně ústavní výchovy na výchovu ochrannou. (§ 23 odst. 2 ZSM)

O změně ochranné výchovy v ústavní a naopak rozhodne usnesením (§ 87 odst. 1 ZSM, § 119 t. ř.) ve veřejném zasedání okresní soud pro mládež, v jehož obvodu se ochranná nebo ústavní výchova vykonávají, buďto na návrh státního zástupce, probačního úředníka, příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, výchovného zařízení, nebo mladistvého, nebo i bez takového návrhu. Proti takovému rozhodnutí je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. (§ 87 odst. 2 ZSM)

V případě přeměny ochranné výchovy v ústavní u dětí mladších 15 let je vyloučena aplikace § 23 ZSM. Jak bylo zmíněno výše, v řízení u dětí mladších 15 let se postupuje podle hlavy III ZSM, tato však úpravu přeměny ústavní a ochranné výchovy podle § 23 ZSM nepřejímá. K dosažení stavu přeměny ochranné výchovy v ústavní se v tomto případě děje prostřednictvím zrušení ochranné výchovy na základě zjištění, že již splnila svůj účel. *Jsou-li v souvislosti s rozhodováním o zrušení ochranné výchovy splněny s ohledem na poměry dítěte mladšího patnácti let podmínky pro uložení ústavní výchovy (...), může být toto rozhodnutí o zrušení ochranné výchovy spojeno s rozhodnutím o uložení ústavní výchovy [§ 466 písm. n) z. ř. s.], o kterém rozhodne příslušný soud pro mládež na návrh např. ředitele výchovného ústavu [§ 24 odst. 1 písm. e) VýÚOV] nebo státního zástupce [§ 8 odst. 1 písm. b), odst. 2 z. ř. s.], anebo i bez návrhu ve smyslu § 13 odst. 1 z. ř. s. (srov. § 468 odst. , 2 z. ř. s. a contrario).*⁵⁰

*Soud pro mládež rozhoduje o zrušení ochranné výchovy usnesením podle § 93 odst. 11 věty druhé z. s. m.; je-li však toto rozhodnutí spojeno s uložení ústavní výchovy, rozhoduje podle § 471 odst. 1 z. ř. s. rozsudkem.*⁵¹

⁵⁰ Nejvyšší soud: Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, sp. zn. Tpjn 305/2014 [R 30/2016 tr.].

⁵¹ Tamtéž.

5. Výkon ochranné výchovy

Výkon ochranné výchovy probíhá dle ustanovení § 82 ZSM ve výchovných zařízeních dále specifikovaných v zákoně č. 109/2002 Sb. ZVýUOV. Těmito zařízeními jsou:

- a) diagnostický ústav
- b) dětský domov
- c) dětský domov se školou
- d) výchovný ústav

O zařazení to konkrétního zařízení rozhoduje předseda senátu v rozhodnutí, kterým ochrannou výchovu ukládá. Jejich účelem je zajistit nezletilé osobě náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy, vzdělávání a především přímé zaopatření nezaopatřeným dětem. Toto zahrnuje vedle ubytování, stravování a šacení také učební pomůcky, úhradu nezbytně nutných nákladů na vzdělání a na zdravotní služby (léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění), kapesné, osobní dary a věcnou pomoc při odchodu ze zařízení a úhradu nákladů na dopravu do sídla školy. Nezaopatřeným dětem mohou být dále hrazeny náklady na rekreaci, využití volného času a kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost.

Děti se závažnými poruchami chování (včetně dětí s uloženou ochrannou výchovou) jsou v rámci zařízení zřizovány školy s odpovídajícími vzdělávacími programy. Stejně tak jako součást zařízení zřizovány i střední školy pro děti, které po dokončení povinné školní docházky pro závažné poruchy chování nemohou být zařazeny do jiné školy poskytující střední vzdělání. Pro děti, které nedosáhly základního vzdělání, zařízení zajistí vzdělání podle příslušného vzdělávacího programu.

Děti v jednotlivých zařízeních fungují v rámci tzv. základních organizačních jednotek. Těmito jsou výchovná skupina a rodinná skupina. Výchovná skupina je základní organizační jednotkou v diagnostickém ústavu, a tvoří ji 4-8 dětí (zároveň v ústavu fungují nejméně 3 výchovné skupiny); ve výchovném ústavu je výchovná skupina tvořena 5-8 dětmi.

Rodinná skupina je pak základní organizační jednotkou v dětském domově, kde ji tvoří nejméně 6-8 dětí, a v dětském domově se školou, kde je tvořena 5-8 dětmi. V obou případech je v domovech zřizováno nejméně 2 a nejvíce 6 skupin, do kterých se děti zařazují s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. V případě rodinné i výchovné skupiny má být o děti pečováno obdobným způsobem jako v rodině, a to zpravidla 3 pedagogickými pracovníky.

Vzhledem k útěkovosti dětí ze zařízení zákon umožňuje v zařízeních, kde jsou umístěny děti s ochrannou výchovou, k užití stavebně technických prostředků (mříží a plotů) k zabránění útěků dětí. Za účelem zajištění bezpečnosti dětí a zaměstnanců pro kontrolu okolí budovy, vnitřních prostor, kam děti nemají přístup chodeb a místností určených pro zaměstnance zařízení a oddělených místností⁵² využívat audiovizuální systémy (kamerová zařízení). Plány pro využívání a rozmístění sledovací techniky a speciálně stavebně technických prostředků jsou předkládány Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ke schválení. O tom, že v zařízení budou umístěny kamery a o způsobu využívání jejich záznamů musí být všechny děti i zaměstnanci zařízení informováni.

5.1 Systém zařízení pro výkon ochranné výchovy

Diagnostický ústav je vždy první zařízení, do kterého je dítě s uloženou ochrannou výchovou (stejně tak jako děti s nařízenou ústavou výchovu nebo předběžným opatřením) umístěno. Účelem tohoto postupu je zajistit komplexní vyšetření dítěte po zdravotní a psychologické stránce, tedy analyzovat jeho problémy a vypracovat vhodná výchovná doporučení, na jehož základě bude dítě s ochrannou výchovou umístěno buďto do výchovného ústavu nebo dětského domova se školou, které se nacházejí v územním obvodu diagnostického ústavu. Diagnostické ústavy nebo jednotlivé výchovné skupiny mohou být členěny podle pohlaví nebo věku dětí.

Během tohoto pobytu, který „zpravidla nepřesahuje dobu 8 týdnů“⁵³ plní diagnostické, vzdělávací, terapeutické a výchovné a sociální úkoly, a to formou pedagogických a psychologických činností, jejichž účelem je diagnostika, zjištění dosažených znalostí a dovedností, zjištění rodinné situace dítěte a jeho zdravotního stavu, jejichž výstupem bude tzv. program rozvoje osobnosti (komplexní diagnostická zpráva s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb), a která bude pokladem pro rozhodnutí, zda bude dítě umístěno do výchovného ústavu nebo dětského domova se školou.

Do **dětského domova** jsou umístěny děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování, a které se vzdělávají ve školách, jež nejsou součástí zařízení.

⁵² Místnost, kam je umístěno agresivní dítě starší 12 let na dobu nejdéle 48 hodin v průběhu 1 měsíce za účelem jeho zklidnění a stabilizace jeho psychického stavu.

⁵³ Z poznatků výzkumné skupiny Ministerstva vnitra a MŠMT shrnutých v Analýze stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004 vyplývá, že ve sledovaném období byla průměrná délka pobytu dítěte v ústavu 5,5 měsíce, v extrémním případě bylo dítě v diagnostickém ústavu po dobu 4 let.

S ohledem na to do těchto zařízení nejsou zpravidla umísťovány děti s uloženou ochrannou výchovou, ledaže by došlo k přeměně ochranné výchovy ve výchovu ústavní.

Pro děti s ochrannou výchovou a děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování (stejně tak pro nezletilé matky a jejich děti), jsou určeny dětské **domovy se školou**. Do těchto zařízení jsou děti umísťovány zpravidla tehdy, pokud se nevyskytují v jejich chování natolik závažné poruchy, pro které nemohou být umísťeny v dětském domově se školou (a jsou-li mladší 12 let).

Výchovné ústavy jdou určeny zejména pro děti starší 15 let se závažnými poruchami chování (případně děti starší 12 let, pokud splňují podmínky viz výše). V případech zvláště závažných poruch chování zde mohou být umísťeny i děti s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let. Diagnostickým ústavem jsou zde umísťovány děti se závažnými až extrémními poruchami chování, spočívajícími např. v opakovaném nedovoleném vzdalování se ze zařízení a dopouštění se jednání, které má znaky trestné činnosti, a současně tyto děti nelze zvládnout výchovnými postupy a prostředky používanými v běžných zařízeních (DD se školou), dále např. děti s drogovou závislostí, násilnými projevy s náznaky duševních poruch a sexuálních úchylek, nikoliv však děti s psychickým onemocněním, spočívajícím v možných rozvíjejících se psychózách.

„Do uvedených zařízení jsou umísťovány i děti s mentálním, tělesným a smyslovým postižením, s vadami řeči, popřípadě s více vadami, u nichž byla uložena ochranná výchova, pokud stupeň zdravotního postižení neodpovídá jejich umísťení do specializovaného léčebného ústavu, pro který zákon používá pojem zdravotnické zařízení (srov. přiměřeně i § 82 odst. 1, podle něhož má umísťení do zdravotnického zařízení přednost před výkonem ochranné výchovy, vyžaduje-li to zdravotní stav mladistvého).“⁵⁴

Dle znění § 14 odst. 2 se výchovné ústavy zřizují pro jednotlivé typy výchov odděleně (tzn. odděleně pro ústavní a ochrannou výchovu, pro děti). Blíže zákon neuvádí, jakým způsobem by měly být výchovné ústavy „zřízeny odděleně“ a nespécifikuje to ani vyhláška č. 438/2006 Sb.⁵⁵. Skutečnost je ovšem taková, že ústavy bývají zřizovány společně pro obě

⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, SOTOLÁŘ, Alexander. In: Šámal, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 93. 3. vydání. Praha: 2011 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: [databáze beck-online.cz](http://databaze.beck-online.cz)

⁵⁵ Vyhláška č. 438/2006 Sb, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

uvedené skupiny výchov, v rámci nich ale fungují rodinné a výchovné skupiny pro jednotlivé výchovy zvlášť.

5.2 Metody a systém převýchovy

Úpravu podrobností o obsahu a rozsahu činnosti, organizaci a podmínkách provozu školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy nalezneme ve vyhlášce č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Přílohou vyhlášky je vzorový vnitřní řád zařízení, který obsahuje, mimo jiné, podrobnosti týkající se organizace výchovně vzdělávacích činností v zařízení.

Pro lepší demonstraci způsobu organizace výchovně vzdělávací činnosti zařízení jsem zvolila vnitřní řád konkrétního zařízení – Výchovného ústavu Ostrava-Hrabůvka (dále jen „VÚOH“). Podle vnitřního řádu VÚOH se organizace výchovných a zájmových činností řídí Školním vzdělávacím programem, Ročním plánem výchovně vzdělávací činnosti a Týdenními programy výchovně vzdělávací činnosti, tyto se realizují v jednotlivých výchovných skupinách.

Úpravu konkrétní podoby náplně výchovně vzdělávací činnosti obsahuje Roční plán výchovně vzdělávací činnosti. Výchovně vzdělávací činnost zahrnuje činnosti:

- Občanská, právní a praktická, relaxační techniky
- Mravní, speciální výchovně vzdělávací potřeby
- Zájmová

V rámci prvního jmenovaného bloku jsou předmětem činnosti oblast právní výchovy (např.: právní povědomí, smysl a úloha základních lidských práv a svobod, pojem intolerance, xenofobie a rasismus, rodinné právo, násilná trestná činnost proti dětem a mládeži). Témata jsou aplikována formou diskusí, vícedenních pobytových a relaxačně pobytových programů v přírodě, besedami s Policií ČR a sociálními pracovníky a exkurzemi (léčebny, věznice, apod.) Cílem je zejm. pochopení a osvojení vlastních základních práv a povinností vůči sobě samému, dalším osobám a společenství, rozvíjení žádoucích postojů k lidem jiné národnosti, etnické a náboženské příslušnosti, orientace v pracovněprávních vztazích, schopnost aktivně vyhledávat práci, příprava na život v partnerství a rodičovství a podpora zrání osobnosti dítěte.

V rámci bloku „Mravní, speciální výchovně vzdělávací potřeby“ zahrnuje metody zaměřené na *mravní uvědomování dítěte*, a *metody výchovy mravní aktivity*. Prostřednictvím metod mravního uvědomování dítěte se děti formou doporučení, rad a pokynů učí pravidlům žádoucího chování.

Zájmový blok zahrnuje zájmovou činnost řízenou pedagogem formou kroužků (příprava na samostatný život, sportovně-relaxační a esteticko-výtvarný kroužek), zájmovou činnost formou volnočasových aktivit, zájmovou činnost organizovanou jinými školskými zařízeními a individuální zájmovou činnost dětí mimo ústav.

Zásadní význam má pro jedince ve výchovném ústavu právě zaměření kroužku přípravy na samostatný život, jehož obsahem je zjednodušeně souhrn veškerého zásadního působení zařízení na osobnost jedince, a to formou zájmového kroužku. Cílem kroužku je osvojení si základních znalostí a dovedností pro využití v životě po ukončení ústavní péče. Děti se věnují tématům bydlení (kde budu bydlet, kolik to bude stát), práce (možnosti hledání práce, mzda), sociální systém (sociální dávky, podmínky pro nárok na dávky), peníze (účet v bance, plánování, půjčky) a základům gastronomie (zásady stolování, uchování potravin a přípravy jednotlivých jídel).

Výše zmíněné výchovně vzdělávací činnosti se realizují na základě Týdenního programu výchovně vzdělávací činnosti jednotlivých skupin. Program sestavují vychovatelé společně s dětmi dané výchovné skupiny, a tento předkládají ke schválení vedoucímu oddělení.

5.4 Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení

Výčet práv a povinností dětí umístěných v zařízení obsahuje § 20 ZVýUOV. Odstavec první ustanovení obsahuje výčet práv dětí s nařízenou ústavní výchovou. Všechna uvedená práva stejně tak náleží dětem s uloženou ochrannou výchovou, vyjma práva přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka i návštěvy osob, které nejsou uvedeny v písmenu n) (osoby odpovědné za výchovu a osoby blízké), a právo opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku. Výkon těchto práv však může být umožněn i dětem s uloženou ochrannou výchovou v případě dobrých výsledků při plnění jejich povinností.

Mezi práva dítěte s uloženou ochrannou výchovou tak patří právo:

- a) na zajištění plného přímého zaopatření,
- b) na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,
- c) na respektování lidské důstojnosti,
- d) na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,

e) na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami,

f) na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,

g) být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem, ustanoveným pro řízení podle zvláštního zákona, bez přítomnosti třetích osob, a za tímto účelem přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu,

h) účastnit se činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově, stanovených tímto zákonem,

i) obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení a požadovat, aby podání adresovaná příslušným státním orgánům, orgánům územní samosprávy a právníkům a fyzickým osobám, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí, byla ze zařízení odeslána v následující pracovní den po jejich odevzdání pracovníkům zařízení, a to bez kontroly jejich obsahu; tyto žádosti, stížnosti, návrhy a podání je zařízení povinno evidovat,

j) vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají; názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,

k) požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zaměstnancem České školní inspekce, ministerstva nebo orgánu kraje, a to bez přítomnosti dalších osob,

l) být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat,

m) na informace o stavu svých úspor či pohledávek,

n) na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami za podmínek stanovených tímto zákonem, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv,

o) přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka i návštěvy osob, které nejsou uvedeny v písmenu n); pedagogický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy podle § 21 odst. 1 písm. e) nebo pokud návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost, (podmíněně, viz § 21 odst. 4 ZVýUOV)

p) opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově stanovených tímto zákonem, podmíněně, (viz § 21 odst. 4 ZVýUOV)

q) na podporu a pomoc po ukončení pobytu v zařízení v souladu s cílem reintegrace dítěte do rodiny a společnosti.

Mezi povinnosti dítěte s uloženou ochrannou výchovou dále patří povinnost:

a) dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení,

b) dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,

c) poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,

d) předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost; doba úschovy těchto předmětů nesmí přesáhnout dobu pobytu dítěte v zařízení a při jeho ukončení musí být tyto předměty dítěti nebo osobě odpovědné za výchovu vydány,

e) podrobit se na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou. Je-li pro vyšetření třeba odebrat krev, je dítě povinno strpět, aby mu lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví.

Podrobněji pak práva a povinnosti dětí upravují vnitřní řády jednotlivých zařízení. V rozsahu opatření ve výchově upraveného § 21 ZVýUOV pak lze dítě v jednotlivých právech omezovat, poruší-li některé ze svých povinností. Zařízení se současně snaží děti motivovat kreditovým systémem, kdy za vzorné plnění svých povinností budou ohodnoceny určeným počtem kreditů. Jejich rozsah pak může vyústit v některou jim poskytnutou výhodu (např. možnost využívat atraktivní činnosti oddělení - elektronická zábava, kulečnick, domácí kino, sauna)⁵⁶

⁵⁶ Vnitřní řád Výchovného ústavu Ostrava-Hrabůvka, příloha - Kreditový systém.

5.3 Standardy kvality péče o děti v zařízeních pro výkon ochranné výchovy

Za účelem „*nastavení a udržení srovnatelné úrovně kvality poskytované péče v jednotlivých zařízeních a zvyšování kvality péče o děti v zařízeních,*“⁵⁷ vstoupil dne 28.3.2015 v platnost Metodický pokyn č.j. MSMT-5805/2015, který zakotvuje Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči (dále jen „Standardy péče“).

Potřeba vzniku standardů kvality byla poprvé zmiňována v usnesení vlády, kterým byl schválen „Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožení dětí na období 2009-2011.“⁵⁸ O naléhavosti jejich zpracování se o několik let později zmiňuje veřejný ochránce práv v jeho Poznatekch ze systematických návštěv z roku 2013. V něm ombudsman konstatuje, že „*musí existovat standardy kvality pro péči o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.*“⁵⁹ Důvodem k potřebě jejich zavedení je podle něj skutečnost, že systém péče o děti, včetně metod a výchovy, byl v každém navštíveném zařízení rozdílný, kdy je nutná alespoň určitá standardizace péče o děti umístěné v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Nemělo by se přitom jednat o naprostou unifikaci, současně „*nezabrání potřebnému diferentnímu pedagogickému přístupu, ale rámcově udá jednotný směr v oblasti.*“⁶⁰

Standardy „*definují základní (minimální) kritéria kvality v různých oblastech, např. v oblasti výchovně vzdělávacího procesu, v personálních, organizačních a materiálních aspektech a zároveň naznačují směr vývoje kvality poskytovaných služeb.*“ Jsou formulovány tak, „*aby mohly sloužit širšímu spektru cílových skupin. Jsou určeny pracovníkům zařízení ÚV/OV a SVP pro metodické vedení, sebereflexi a sebehodnocení práce a zařízení; zároveň zprostředkovávají úvodní informace pro nové pracovníky a nastavují rámec pro další vzdělávání pracovníků; slouží tvůrcům politik a zřizovatelům pro monitoring a kontrolu poskytované péče; dětem, rodičům a odborné veřejnosti pro orientaci v tom, co mohou*

⁵⁷ Metodický pokyn č.j. MSMT-5805/2015, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči

⁵⁸ Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2015. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Standardy_kvality_pece_o_deti.pdf. s. 8

⁵⁹ Veřejný ochránce práv – Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny [online], s 12 [cit. 12. srpna 2021] Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Ustavni_vychova/Standardy_pece_o_ohrozene_deti_WEB.pdf

⁶⁰ Tamtéž.

očekávat.“ Jak bylo zmíněno výše, „standardy [...] nemají za cíl péči o děti nebo nabízené služby unifikovat a učinit je uniformní, „standardizovanou“ v obsahovém slova smyslu. Nastavují sdílený rámec kvality pro procesy v institucích, ve kterém umožňují zařízením ÚV/OV a SVP volit, vytvářet a rozvíjet svůj vlastní přístup v péči o děti a v nabízených službách.“⁶¹

Problematickým se jeví být forma přijetí Standardů péče. Ačkoliv byla v roce 2012 schválena novela ZVýÚOV, kterou bylo zmocňovací ustanovení § 41 doplněno tak, že standardy kvality pro preventivně výchovnou péči ve střediscích a standardy kvality pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v zařízeních stanoví ministerstvo vyhláškou, byly přijaty formou metodického pokynu. Nejsou tak přímo vymahatelné a slouží spíše jako inspirační zdroj, kdy míra a kvalita jejich aplikace bude záviset na jednotlivých zařízeních. Dne 15.9.2018 byly však Standardy péče doplněny o Standardy kvality služeb ambulantních středisek výchovné péče a byly společně vydány jako výnos ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. 17/2018.

Protože ústavní a ochranná výchova jsou dvě naprosto rozdílné formy péče, což se projevuje v podmínkách pro jejich uložení/nařízení a rozdílném procesním průběhu jejich uložení/nařízení, je dle mého názoru do budoucna na místě zvažovat oddělenou úpravu standardů kvality pro jednotlivé výchovy stejně tak, jako byla snaha zákonodárce vyjádřit, že výchovné ústavy mají být pro jednotlivé druhy výchov zřizovány odděleně. Ačkoliv se úvodní slovo ke Standardům kvality výslovně vyjadřuje k tomu, že jejich cílem není unifikovat a uničit uniformní péči o děti nebo nabízené služby, lze se jen těžko zbavit dojmu, že tak činí, pokud standardy kvality upravuje jedním, všezahrnujícím předpisem.

5.5 Délka ochranné výchovy

Zákon o pro uložení ochranné výchovy stanovuje, že tato trvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle do dovršení 18 roku věku mladistvého. Bude-li to i poté zájem mladistvého vyžadovat, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. Z uvedeného vyplývá, že doba trvání výkonu ochranné výchovy je omezena dvěma limity, a sice *účelem a věkem*.

⁶¹ Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2015. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Standardy_kvality_pece_o_deti.pdf. s. 10-11

Účelem se dle § 9 odst. 1 ZSM rozumí především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož mladiství pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění. Bylo-li již tohoto účelu dosaženo, je nutné, aby došlo k propuštění mladistvého z výkonu ochranné výchovy.

Pokud naopak účelu nebude dosaženo před dovršením 18 roku a zájem mladistvého to vyžaduje, lze ji prodloužit do 19 roku věku. Takto lze ovšem postupovat pouze v případě, že ochranná výchova byla uložena mladistvému, nikoliv dítěti mladšímu 15 let. Z díkce § 93 odst. 8 ZSM vyplývá, že prodloužit do 19 let ochranné opatření uložené dítěti mladšímu 15 let lze jen v případě ochranného léčení. Jak již bylo zmíněno výše, jelikož se jedná o speciální právní úpravu, která nepřijímá obsah ustanovení § 86 ZSM, který upravuje podmínky pro prodloužení ochranné výchovy mladistvým. Ochrannou výchovu uloženou dítěti mladšímu 15 let podle § 93 ZSM lze vykonat pouze do dovršení 18 let věku.⁶²

Ačkoliv má uvedený právní názor dlouholeté zakotvení v soudní judikatuře a pevný podklad v systematickém výkladu zákona, domnívám se, že lpění na jeho dodržování nekoresponduje se účelem institutu prodloužení ochranné výchovy. Důvody k prodloužení ochranné výchovy (například, aby mohla být dokončena jeho odborná výuka nebo jiné vzdělání⁶³) se mohou na straně dítěte, jemuž byla uložena před 15 rokem, nacházet úplně stejně jako u mladistvého. Uvedený přístup vnímám jako další z negativních projevů nedokonalé právní úpravy řízení ve věcech dětí mladších 15 let.

Na rozdíl od ústavní výchovy, a jiných ochranných opatření ukládaných dětem a mladistvým (ochranné léčení), neexistuje pro ochrannou výchovu zákonná povinnost pro přezkum důvodů, kvůli kterým ochranná výchova trvá. Tuhle mezeru v zákoně s účinností od 1. března 2021 svým způsobem vyplnila Instrukce Ministerstva spravedlnosti⁶⁴, kterou se mění Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001– Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, uveřejněná pod č. 1/2002 Sbírký instrukcí a sdělení, ve znění pozdějších předpisů.

⁶² Nejvyšší soud: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 8 Tz 85/2012 [R 65/2013 tr.].

⁶³ ŠÁMAL, Pavel. In: Šámal, P Šámal, P. a kol: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 22. 3. vydání. Praha: 2011 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

⁶⁴ Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 2/2021 ze dne 23. 2. 2021 č. j. 1/2021-ODKA-MET.

Na základě tohoto řádu předseda senátu soudu pro mládež, který ve věci rozhodoval v prvním stupni, současně s nařízením výkonu ochranné výchovy požádá výchovné zařízení, aby nejméně jednou za 6 měsíců trvání výkonu ochranné výchovy zaslalo okresnímu soudu pro mládež v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává, zprávu o průběhu výkonu ochranné výchovy. Stejně tak ukládá orgánu sociálně-právní ochrany dětí, aby okresnímu soudu pro mládež (...) zaslal nejméně jednou za 6 měsíců trvání výkonu ochranné výchovy zprávu o sledování jejího výkonu a o aktuálních poměrech mladistvého.

5.5.1 Prodloužení ochranné výchovy

Jak bylo zmíněno výše, vyžaduje-li to zájem mladistvého a nejde-li o případ ochranné výchovy uložené dítěti mladšímu 15 let, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku. Současně je možné prodloužit ochrannou výchovu jen bylo-li s jejím výkonem již započato, a bude-li o jejím prodloužení rozhodnuto před dosažením 18 roku věku.⁶⁵

O prodloužení rozhoduje ve veřejném zasedání okresní soud pro mládež, v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává, a to i bez návrhu. Pokud návrh nebyl podán výchovným zařízením, je před rozhodnutím třeba vyslechnout zástupce tohoto zařízení. To platí i v případě, že bude návrh podán státním zástupcem, příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí nebo probačním úředníkem. O prodloužení soud rozhodne usnesením, proti němuž je přípustná stížnost, která ale nemá odkladný účinek.

5.5.2 Podmínky pro umístění mimo výchovný ústav

Pokročila-li převýchova mladistvého do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, ale současně stále nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena, může vedle přeměny ochranné výchovy ve výchovu ústavní též rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Nenaplní-li mladistvý předpoklady, pro které byl umístěn mimo výchovné zařízení, soud rozhodnutí o podmíněném umístění mimo výchovné zařízení zruší a rozhodne, že se ve výkonu ochranné výchovy pokračuje.

O podmíněném propuštění lze rozhodnout až poté, co byla ochranná výchova v zařízení započata a z povahy věci by o něm nemělo být rozhodováno těsně před dosažením zletilosti

⁶⁵ Nejvyšší soud: Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 45/2008-T 1089.

(případně 19 roku věku), neboť by tak nemohlo být dosaženo účelu podmíněné umístění mimo výchovný ústav, kterým je sledování chování mladistvého v době podmíněného umístění mimo výchovné zařízení.⁶⁶ O podmíněném umístění mimo výchovný ústav opět rozhoduje okresní soud pro mládež v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává ve veřejném zasedání a to i bez návrhu. Proti rozhodnutí je přípustná stížnost, která má odkladný účinek.

5.5.3 Propuštění z ochranné výchovy

Nebyla-li prodloužena před dosažením zletilosti, ochranná výchova končí ze zákona dosažením zletilosti. Před dosažením zletilosti (případně 19 let, byla-li ochranná výchova prodloužena), může k propuštění z ochranné výchovy dojít rozhodnutím soudu v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává na základě dosažení účelu, pro nějž byla uložena.

O propuštění rozhoduje soud ve veřejném zasedání usnesením, proti kterému je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek. Před rozhodnutím je třeba vyslechnout zástupce výchovného zařízení, pokud řízení nebylo zahájeno na jeho návrh.

Propuštěním z ochranné výchovy nutně nekončí pobyt jedince ve výchovné zařízení. Za podmínek stanovených zákonem může mladistvý do jednoho roku od ukončení ochranné výchovy uzavřít smlouvu o dobrovolném pobytu v zařízení, připravuje-li se soustavně na budoucí povolání (více viz následující kapitola).

⁶⁶ ŠÁMAL, Pavel. In: Šámal, P. a kol.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář* [online databáze], § 85. 3. vydání. Praha: 2011 [cit. 30. března 2020]. Dostupné z: [databáze beck-online.cz](http://databaze.beck-online.cz)

6. Následná péče po výkonu ochranné výchovy

Je nepochybné, že kvalita následné péče má v životě klienta výchovného ústavu natolik zásadní význam jako absolvování ochranné výchovy samotné. Jedná se o životní milník, který prokáže, nakolik poskytovaná institucionální péče dostala svého údělu přivést dětského (mladistvého) provinilce na správnou cestu. Potřebě následné péče se věnoval již zákon o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 v §§ 22-24. Podle § 22 odst. 1 měl představený polepšovny učinit vhodné kroky k tomu, aby propuštěný byl na svobodě „řádne umístěn“. *„Při tom má užití podle možnosti pomoci některého sdružení nebo zařízení pro ochrannou péče o mládež.“* Podle odst. 2 pak v případě, že nelze takto učinit a hrozí-li vážné nebezpečí, že by se bez toho mladistvý znova octnul na scestí, může jej představený polepšovny po krátkou dobu, nejdéle čtrnácti dní, ponechat v ústavu, je-li pravděpodobné, že se do této doby „zlepší naděje na jeho opatření.“ § 23 pak stanovuje, že před každým propuštěním vězně z polepšovny je podle výsledku výkonu trestu rozhodnuto, zda po propuštění bude vězeň dán pod ochranný dozor nebo ochrannou výchovu.⁶⁷

Následnou péčí jako takovou rozumíme souhrn nástrojů, které napomáhají mladistvému po výkonu ochranné výchovy plynulý přechod z prostředí institucionální péče do samostatného života. Za posledních 15 let se daným tématem zabývaly nejméně dva významné studie. Předmětem Analýzy z roku 2007⁶⁸ byly zejména dopady institucionální péče na následnou kriminální celkem 17 454 dětí, které opustily ústavy pro výkon institucionální péče v letech 1995-2004. Jedním z jejích poznatků byla tehdejší absence spolupráce s rodinou dítěte v období jeho pobytu v zařízení a po jeho opuštění. Uvedené vyniká vedle skutečnosti, že z uvedeného počtu dětí se do původní rodiny vrátilo 12 308 dětí, z nichž se 5036 dopustilo trestné činnosti až po opuštění institucionální péče. Závěrem Analýza kritizuje *„naprostou absenci systémově zakotvené následné sociální péče, která by usnadnila integraci mladých lidí po opuštění institucionální péče do běžného samostatného života.“*⁶⁹ S podobně nepříznivými závěry přichází o 13 let později Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti,⁷⁰ která kritizuje nekoordinovanost systému služeb, což způsobuje, že nelze nalézt *„službu, která*

⁶⁷ Podle § 12 zákona se ochranná výchova vykonávala v rodinách ochotný zajistit mladistvému dostatečnou výchovu.

⁶⁸ Ministerstvo vnitra ČR – Odbor prevence a kriminality. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR - Odbor prevence kriminality, 2007.

⁶⁹ Tamtéž s. 5.

⁷⁰ *Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti* [online]. EEA Grants: Iceland, Liechtenstein, Norway, 2015. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/studie-systemu-nasledne-pece/>.

*by komplexně řešila přípravu mladého člověka na odchod z péče, asistovala při přechodu a doprovázela ho až do úplného osamostatnění.*⁷¹

6.1 Role výchovného ústavu

Významnou roli v životě mladého dospělého, který dokončil ochrannou výchovu, hraje výchovný ústav. Výchovné zařízení disponuje několika nástroji, kterými může přechod mladého dospělého do běžného života značně usnadnit, především je to ale instituce, na který se osoba nejdříve obrací s žádostí o pomoc při opuštění zařízení.

V případě, že se zletilá osoba po ukončení výkonu ochranné výchovy rozhodne připravovat se na budoucí povolání, a bude tak nezaopatřeným dítětem, může mu zařízení na základě žádosti poskytovat až do věku 26 let přímé zaopatření, podle smlouvy o tzv. dobrovolném pobytu uzavřené mezi nezaopatřenou osobou a tímto zařízením, požádá-li o to tato osoba nejpozději do 1 roku od ukončení ochranné výchovy (§ 2 odst. 6 ZVÝÚOV). O možnosti podat žádost o uzavření smlouvy o prodloužení pobytu v zařízení musí být nezaopatřená osoba informována ředitelem zařízení (§ 24 odst. 2 písm. d)). Podmínkou vedle podání žádosti a soustavné přípravy na budoucí povolání i po dosažení zletilosti jsou ale dále kapacitní možnosti uvedeného zařízení (§ 24 odst. 4), z čehož vyplývá, že následné setrvání dítěte v zařízení není bezprostřední. V takovém případě má mladý dospělý, stejně jako v osoby, které dosáhly zletilosti (případně 19. roku věku) a rozhodly se v zařízení nadále dobrovolně nesetrvávat, může v souvislosti s opuštěním zařízení žádat o poskytnutí věcné pomoci nebo jednorázového peněžitého příspěvku. Tento je poskytován podle „*skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem*“ a jeho výše se odvíjí od aktuálního znění nařízení vlády⁷², která v současné době činí maximálně 25 000 Kč (§ 33). Vedle hmotné pomoci se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí poskytuje též poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce, a dále je dítěti i po opuštění zařízení poskytována poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací (více následující kapitola).

Z činnosti Veřejného ochránce práv⁷³ vyplývá, že má-li zařízení volnou kapacitu, a zletilá nezaopatřená osoba požádá zařízení o uzavření smlouvy o dobrovolném pobytu ve lhůtě

⁷¹ Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti [online]. EEA Grants: Iceland, Liechtenstein, Norway, 2015. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/studie-systemu-nasledne-pece/>, s. 92.

⁷² § 4 nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

⁷³ Zpráva ze šetření Veřejného ochránce práv ze dne 16. ledna 2017, sp. zn. 15/2017/VOP [online databáze], [cit. 10. srpna 2021]. Dostupné z: beckonline.cz

do jednoho roku od ukončení ústavní či ochranné výchovy, toto zařízení s osobou smlouvu musí uzavřít, třebaže tahle osoba obdobnou smlouvu již jednou vypověděla.

Zletilý osobám do ukončení přípravy na budoucí povolání (nejdéle do věku 26 let), pokud se u nich vyskytuje riziko poruch chování, nebo u nichž se již rozvinuly projevy poruch chování a negativní jevy v sociálním vývoji, lze poskytovat souhrn služeb k zabezpečení jejich bezproblémového přechodu do běžného života prostřednictvím tzv. středisek (§ 16 an. ZVýÚOV). Střediska „*nenahrazují jiná školská výchovná a poradenská pracoviště, ale naopak jejich služby doplňují a zároveň s dalšími zařízeními preventivně výchovné, poradenské a terapeutické péče většiny resortů spolupracují.*”⁷⁴ Prostřednictvím středisek lze poskytovat klientům jak ambulantní, tak celodenní, terénní a internátní péči. Tu lze však poskytovat nejdéle po dobu 8 týdnů. Mezi poskytované služby patří podle § 16 odst. 2 služby:

a) poradenské, spočívající v konzultacích a poskytování odborných informací a pomoci klientům, orgánům sociálně-právní ochrany dětí, jiným orgánům a organizacím podílejícím se na práci s dítětem a rodinou, zejména školám a školským zařízením,

b) terapeutické, za účelem urychlení integrace původní rodiny,

c) diagnostické, spočívající ve vyšetření úrovně klienta uvedeného v odstavci 1 písm. a) a c) formou pedagogických a psychologických činností, na základě nichž vydává doporučení školám a školským zařízením,

d) vzdělávací, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, posuzují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti klienta uvedeného v odstavci 1 písm. a) a c) přiměřeně jeho věku, individuálním předpokladům a možnostem,

e) speciálně pedagogické a psychologické, směřující k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování a směřující k integraci osobnosti klienta uvedeného v odstavci 1 písm. a) a c) a rodiny,

f) výchovné a sociální, vztahující se k osobnosti klienta uvedeného v odstavci 1 písm. a) a c), k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně dětí,

⁷⁴ <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/strediska-vychovne-pece>

g) informační, spočívající ve zprostředkování kontaktů klientovi s jinými orgány a subjekty, které se podílejí na realizaci opatření sociálně-právní ochrany dítěte, nebo za účelem zajištění dalších poradenských nebo terapeutických služeb v zájmu klienta.

Pokud jde o děti mladší 18 let, podle vyhlášky č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, mohou být děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení, umístěny v bytových jednotkách, které zařízení zřizuje v zájmu jejich přípravy na budoucí samostatný život. V takovém případě může být v zařízení zřízena jedna nebo více bytových jednotek, pro ubytování jednotlivých dětí nebo nanejvýš tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení (§ 2 odst. 6 vyhlášky). Bez ohledu na to, jak mimořádně žádoucí by zřizování předmětných bytových jednotek bylo, vzhledem k absenci bližších podrobností k jejich zřizování z dikce vyhlášky nevyplývá povinnost zařízení takto činit.

6.2 Sociální kurately

Nezastupitelnou roli v životě dítěte s uloženou ochrannou výchovou vykonávanou ve výchovném ústavu hraje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento prostřednictvím zaměstnance obecního úřadu obcí s rozšířenou působností je nápomocen dítěti po celou dobu výkonu ochranné výchovy až do okamžiku opouštění výchovného ústavu. Děti s uloženou ochrannou výchovou jsou dětmi vyžadujícími zvýšenou pozornost. Těmito dětmi jsou podle § 6 ZSPOD:

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem,⁴ opakovaně nebo soustavně páchají přestupky podle zákona upravujícího přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost je zabezpečována prostřednictvím tzv. sociálních kuratel, jejichž činnost spočívá v „*provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dítěte,*“ (§ 31 odst. 2). činnost sociálního kurátora se zaměřuje návštěvy dětí

s uloženou ochrannou výchovou, je oprávněn s nimi hovořit bez přítomnosti dalších osob a nahlížet do jejich dokumentace vedené ústavním zařízením, spolupracuje se soudy, rodinou dítěte a zařízením. Kurátor je dětem nápomocen při jejich propuštění z ochranné výchovy, kdy jim poskytuje pomoc k obnovení jejich narušených sociálních vztahů, začlenění do rodinného a sociálního prostředí a k zamezení opakování protiprávní činnosti. Po dosažení zletilosti (případně 19. roku věku, pokud byla ochranná výchova prodloužena), je role sociálního kurátora stěžejní pro děti, které se soustavně nepřipravují na budoucí povolání, a z tohoto důvodu opouštějí zařízení, neboť těmto dětem zajišťuje návaznou péči. Při té je povinen spolupracovat zejména s obcemi v samostatné i přenesené působnosti, s krajskou pobočkou Úřadu práce, poskytovateli sociálních služeb a zařízeními pro výkon ochranné výchovy. Cílem je poskytnout dítěti poradenskou pomoc se zajištěním bydlení a práce, a dále mu poskytovat poradenskou pomoc i po opuštění zařízení při řešení tíživých životních situací. V praxi to znamená, že kurátor představí dítěti možnosti bydlení v podobě např. domů na půli cesty, je mu nápomocen se zajištěním hladkého průběhu akceptace jeho žádosti o ubytování, představí mu možnosti hmotné podpory bezprostředně a pomůže s jejich uplatněním, s přihlášením na úřadu práce apod.

V zájmu zaručení návazné péče je to ředitel zařízení, který je povinen informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností o propouštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců předem (§ 24 odst. 1, písm. j ZVýÚOV). Je zřejmé, že přípravu dítěte na odchod ze zařízení je třeba iniciovat mnohem dříve, než půl roku před odchodem formou schůzek se sociálním kurátorem, jejichž předmětem má být zmiňované nalezení nového bydlení a práce. Na tuhle skutečnost reaguje Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí v příloze č. 1 k vyhlášce, která upravuje Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany (dále jen „Standardy“). Podle kritéria 14b těchto Standardů se u dětí, které se nacházejí v ústavní výchově, náhradní rodinné péči nebo v péči kurátorů, orgán sociálně-právní ochrany věnuje intenzivně oblasti přípravy na samostatný život již od jejich šestnácti let. Podle Manuálu implementace těchto standardů⁷⁵ je třeba, aby „*systematická příprava dítěte na samostatný život byla zahájena nejpozději v 16 letech věku dítěte.*“⁷⁶ Cílem kritéria je „zajištění včasné přípravy na život dítěte po dosažení

⁷⁵ Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014.

⁷⁶ Tamtéž, s. 85-86.

zletilosti, a zpřístupnění základních informací a dovednosti, jak začít samostatně žít po dosažení zletilosti dětem vyrůstajícím ve složitých podmínkách.⁷⁷“ Manuál dále demonstrativním výčtem stanovuje témata, která jsou předmětem přípravy na samostatný život, mezi které řadí zejména:

- volba povolání – jaké povolání by v budoucnu dítě chtělo vykonávat, zda je to reálné, co je potřeba pro to učinit,
- další profesní vzdělávání – zda a případně jakou školu může/chce/bude dítě dále studovat, aby se připravilo na povolání, které chce v budoucnu vykonávat,
- zaměstnání – praxe, způsob ucházení se o volné pracovní místo, životopis, motivační dopis, druhy pracovních smluv, možnosti výpovědi, rizika, na která si má dítě dávat pozor, odměna
- příspěvky a sociální dávky – kdy a za jakých okolností jsou vypláceny a v jaké výši (v souvislosti s hospodařením domácnosti),
- co znamená samostatné bydlení, co všechno obnáší, co je třeba zajišťovat (nájemní/podnájemní smlouvy, smlouvy na odběr vody, elektřiny, plynu, SIPO)
- vedení domácnosti (úklid, nákupy, vaření),
- hospodaření s vlastními financemi – vedení rozpočtu domácnosti, dluhy, půjčky, splátky,
- vztahy – přátelské, partnerské, zaměstnanecké, principy „zdravých“ vztahů,
- sexualita – téma ochrany zdraví, prevence před nechtěným otěhotněním,
- rodičovství – plánování rodičovství, co znamená být rodičem.

Průběh přípravy průběžně monitoruje tzv. koordinátor případu⁷⁸. „*Pokud se takovou přípravu z jakýchkoli důvodů nedaří zajišťovat jinými subjekty (zaměstnanec zařízení pro výkon ústavní výchovy, pracovník volnočasové aktivity, kontaktní pracovník nízkoprahového zařízení apod.), věnuje se potřebným tématům s dítětem přímo koordinátor případu. Potom je samozřejmě nezbytné zintenzivnit kontakt s dítětem.*“⁷⁹

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Příloha č. 1 kritérium 8c Vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí „*Každý případ je přidělen konkrétnímu koordinátorovi případu. Koordinátor řídí průběh výkonu sociálně-právní ochrany u daného případu.*“

⁷⁹ Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014. s. 86

System subjektů, které se podílejí na komunikaci s dítětem a zajištění dohledu v zařízení nad ním se může jevit na první pohled nepřehledný a počet subjektů v něm zúčastněných přehnaný. Dá se ale shrnout, že stěžejní roli v životě dítěte opouštějícího zařízení hraje sociální kurátor. Ve srovnání s právní úpravou platnou v době vydání Analýzy, která kritizovala snižování počtu sociálních pracovníků v důsledku reformy veřejné správy za současného rostoucího počtu klientů a jejich rodin na jednoho pracovníka (*v souvislosti s převedením OSPOD z okresů na obce s rozšířenou působností se počet pracovníků snížil o více než 20%*),⁸⁰ bylo v roce 2019 umístěno v ústavních zařízeních 1 766 dětí s nařízenou ústavní výchovou a 48 dětí s uloženou ochrannou výchovou; zaměstnanců OSPOD bylo ve stejném roce 2 681, z toho 584 byli kurátoři pro děti a mládež⁸¹. V roce 2008⁸² bylo umístěno v ústavních zařízeních 8 099 dětí s nařízenou ústavní výchovou a 194 dětí s uloženou ochrannou výchovou; zaměstnanců OSPOD bylo ve stejném roce 1 757, z toho 478 byli kurátoři pro děti a mládež.

Ve srovnání se stavem v roce 2008 lze dovodit pozitivní závěr, že došlo ke zřetelnému navýšení počtu pracovníků OSPOD za současného mnohonásobného snížení počtu dětí umístěných v ústavních zařízeních, z čehož vyplývá, že na jednoho kurátora připadá méně dětí, což v konečném důsledku může mít zásadní dopad na kvalitu jeho práce s nimi.

6.3 Hmotná podpora

Zásadní roli v oblasti podpory mladistvého opouštějícího výchovný ústav hraje také finanční podpora. Vedle příspěvku poskytovaného na základě § 33 ZVýÚOV (kap. 6.1) má podle § 2 odst. 6 písm. c) z. č. 111/2006 Sb., zákona o pomoci v hmotné nouzi, osoba, která byla propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech, nárok na jednorázovou dávku mimořádné pomoci ve výši 1000 Kč (§ 37). Nárok na dávku má za předpokladu, že se jedná o osobu, která *v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením* (§ 2 odst. 6). Tato je dle citovaného ustanovení poskytována na „okamžité nezbytné potřeby“ a v rámci

⁸⁰ Ministerstvo vnitra ČR – Odbor prevence a kriminality. Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004. Praha: Ministerstvo vnitra ČR - Odbor prevence kriminality, 2007. s. 3.

⁸¹ Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí z roku 2019 [online], 2019. [cit. 1. února 2021]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/975025/Statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2019+%281%29.pdf/9da5cc00-7d78-7caa-6bf2-01ecccdeabd7

⁸² Srovnání s datem vydání Analýzy nebylo možné, protože statistická ročenka z roku 2007 nezahrnuje počty zaměstnanců OSPOD, pro ilustraci byla proto zvolena statistika z roku 2008, která předmětná data zahrnují.

jednoho kalendářního roku nesmí součet těchto dávek překročit čtyřnásobek životného minima jednotlivce⁸³. Okamžitými nezbytnými potřebami se přitom rozumí „*odůvodněné náklady související se vzděláním a zájmovou činností nezaopatřeného dítěte a zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí*,⁸⁴“ typicky např. školní pomůcky a poplatky za zájmové kroužky.

Na další dávky podle zákona o pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení), nebo sociální dávky podle zákona o státní sociální podpoře (příspěvek na bydlení, přídavek na dítě, aj.) mají osoby nárok po splnění zákonných podmínek pro jednotlivé dávky, tedy již nikoliv ze svého postavení osob, které byly propuštěny ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

6.4 Sociální služby

V případě, že jedinec po dosažení zletilosti neseťvává dále v zařízení z důvodu jeho soustavné přípravy na budoucí povolání, jeví se nejpřirozenější cestou k zajištění bydlení využití sociálních služeb. Právní úpravu parametrů poskytovaných sociálních služeb nalezneme v zákoně č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách (dále jen „ZSS“). Zákon obsahuje vedle úpravy obecné formy sociálního poradenství širokou škálu služeb sociální péče a služeb sociální prevence. Nejvýznamnější službou sociální prevence určenou pro osoby opouštějící zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby, jsou **domy na půli cesty**.

Domy na půli cesty poskytují těmto osobám poskytují služby zpravidla pro osoby do 26 let věku. Mezi základní činnosti domů na půli cesty vedle poskytování ubytování patří zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí (§ 58 ZSS). Podle vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách se poskytováním ubytování rozumí ubytování v prostředí, které má znaky domácnosti, po dobu zpravidla nepřevyšující 1 rok, a vytvoření podmínek pro zajištění úklidu praní a žehlení osobního prádla a výměny ložního prádla. Vyhláška také upravuje výši úhrady za poskytování

⁸³ Částka životního minima osoby pro rok 2021 je 3 860 Kč (§ 2 z. č. 110/2006 Sb. zákona o životním a existenčním minimu)

⁸⁴ Poskytování dávek mimořádné okamžité pomoci pro nezaopatřené děti. Výzkum veřejného ochránce práv 2020, VOP 25/2020/SZD

sociálních služeb v domech na půl cesty, kdy aktuálně maximální výše úhrady za úkony související s poskytováním ubytování činí 130 Kč denně celkem.

Jedním z takových domů na půl cesty je nevládní nezisková organizace DOM (Dům otevřených možností, o.p.s.). Mezi cíle jí poskytování služeb a programů patří zejména:

- Budování materiální a ekonomické samostatnosti.
- Porozumění právům a povinnostem života ve společnosti.
- Osvojení znalostí systému pomoci a podpory v rámci sociální sítě.
- Socioterapie a psychoterapie.⁸⁵

DOM provozuje celkem tři Domy na půli cesty: DOM 8, BYDLO Bohdalec a BYDLO Libeň. Dále provozuje i jiné druhy sociálních služeb. Mezi ně patří DOM JOB, který poskytuje službu **sociální rehabilitace**, která „*lidem v nepříznivé sociální situaci usnadňuje a umožňuje budování sebedůvěry, dovedností a zapojení do pravidelných aktivit i pracovní uplatnění,*“ a to například prostřednictvím programu Zaměstnání a pracovní rehabilitace v sociální firmě Košára. Předmětem programu je pletení a prodej košíků, kdy jsou klienti v dílně a obchodu sami a přebírají tak odpovědnost za jejich chod za současné podpory a dohledu sociálního terapeuta. Sociální rehabilitace jako taková je „*soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb.*“ DOM TYKADLO je „*ambulantní služba zaměřená na poskytování informací a poradenství mladým lidem, kteří vstupují do samostatného života bez podpory vlastní či náhradní rodiny a hledají možnosti, jak se osamostatnit.*“⁸⁶ DOM LANO je pak program poskytující komplexní péči o mladistvé ve věku 17-18 let žijící v ohrožujícím rodinném prostředí. Mimo jiné program poskytuje za základě souhlasu zákonného zástupce nebo OSPOD možnost ubytování, kdy po dosažení zletilosti je možný následný pobyt v Domě na půl cesty.

Vedle domů na půli cesty se jako další možnost získání bydlení po opuštění výchovného ústavu teoreticky nabízí **azylové domy**. Ty poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.

⁸⁵ <https://dom-os.cz/organizace/poslani-a-cile/>

⁸⁶ <https://dom-os.cz/sluzby/tykadlo/>

Další službou sociální prevence určenou dětem ve věku 6 až 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy jsou **nízkoprahová zařízení pro děti a mládež**. Cílem této služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služby jsou poskytovány jako ambulantní nebo terénní.

Základní činnosti zahrnuté v této službě jsou výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktů se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Službu nízkoprahového zařízení pro děti a mládež poskytuje například Společnost podané ruce, o.p.s., která provozuje nízkoprahové zařízení v Blansku, Brně, Hanušovicích, Kroměříži, Mohelnici a Zábřehu, Olomouci a Prostějově. Všechna zařízení poskytují zázemí, podporu a odbornou pomoc dospívajícím v obtížných životních situacích a pomáhá jim smysluplně trávit volný čas. Jejich společným posláním je motivovat a podporovat děti a mládež k aktivnímu přístupu k životu a řešení jejich osobních problémů. Kromě možnosti provozu volnočasových aktivit poskytuje informační servis, individuální poradenství, situační intervence a pomoc v krizi.⁸⁷

Závěrem lze říci, že právní úprava nabízí poměrně širokou škálu sociálních služeb se zaměřením na skupinu mladých dospělých ohrožených sociálním vyloučením, kam bezesporu patří i jedinci opouštějící výchovná zařízení. Jednotlivé sociální služby však fungují jako izolovaně zaměřené soubory činností, kdy se každá zaměřuje na některou oblast života jedince. Tímto se ztotožňuji se závěry Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti, která, ačkoliv se vyjadřuje k situaci v roce 2015, odráží i aktuální situaci, kdy stále nenacházíme „službu, která by komplexně řešila přípravu mladého člověka na odchod z péče, asistovala při přechodu a doprovázela ho až do úplného osamostatnění.“⁸⁸

Vzhledem ke skutečnosti, že v dnešní době mladí lidé opouštějí své rodné zázemí v poměrně pozdním věku i vzhledem k finanční náročnosti vlastního bydlení, nelze se domnívat, že vyučený jedinec, který již dále nemá možnost setrvávat ve výchovném zařízení, po dosažení zletilosti po opuštění výchovného ústavu bude schopen si vlastní bydlení (mimo

⁸⁷ <https://podaneruce.cz/centra-sluzby/nzdm-olomouc/>

⁸⁸ Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti [online]. EEA Grants: Iceland, Liechtenstein, Norway, 2015. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/studie-systemu-nasledne-pece/>. S. 91

mnoho jiného) zajistit sám. Ačkoliv, jak bylo výše řečeno, v současnosti se na tuhle životní fázi zaměřuje stále větší množství sociálních služeb, právní úprava postrádá garanci, která je, dle mého názoru nezbytná. Stát se nemůže zbavit odpovědnosti za jedince ve výchovném ústavu tím, že omezí dobu setrvání ve výchovném zařízení na dosažení zletilosti, případně přípravu na budoucí povolání, neboť se tím zříká péče o jedince, kteří nedosahují takových intelektuálních schopností, která by jim tohle umožňovala

7. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo podat ucelené pojednání o právní úpravě ochranné výchovy a její kritické zhodnocení, zahrnující analýzu předpokladů pro uložení ochranné výchovy, výstupy, které jsou očekávány od jedince úspěšně absolvující ochrannou výchovu ve výchovném zařízení a z toho vyplývající závěr o tom, jak tento institut jedince vychoval pro účely běžného života, jemuž nebyl do okamžiku opuštění výchovného zařízení vystaven. Původní osnova mé diplomové práce zahrnovala praktickou část, jejímž předmětem mělo být pozorování jedinců, kterým byla uložena ochranná výchova, ve výchovném ústavu. S ohledem na pandemii koronaviru SARS-CoV-2 a několikrátých nouzových stavů, ve které vyústila, bylo od této části upuštěno a práce se tedy zaměřovala pouze na teoretické aspekty tohoto institutu.

V kapitole první této práce jsem se nejdříve věnovala pojmosloví, které je, zejména vzhledem k mnohosti označení slova „nezletilý“, na místě specifikovat, a dále vymezení základních modelů zacházení s delikventní mládeží. Zajímavým zjištěním téhle kapitoly byl klesající podíl mladých pachatelů na kriminalitě a změna v povaze trestné činnosti páchané mladistvými od stavu v devadesátých letech.

V kapitole druhé jsem se věnovala zevrubnému popisu historického vývoje přístupu k trestné činnosti páchané mladistvými, jejich trestní odpovědnosti a sankcionování. V jednotlivých podkapitolách jsem se snažila vystihnout nejzásadnější milníky, které nastaly v této právní oblasti v kontextu ochranné výchovy.

Třetí kapitola ukázala, že ačkoliv právní úprava ušla od Hrdelního řádu Marie Theresie, který se jako první předpis věnoval kategorizaci pachatele z hlediska věku, k zákonu č. 218/2003 Sb., ZSM, velký kus cesty, v oblasti úpravy řízení ve věcech dětí mladší patnácti let stále nacházíme více či méně závažné nedostatky. Tímto je zejména chybějící diskreční pravomoc státního zástupce v rozhodování o postupu v řízení, která je limitována § 90 odst. 1 ZSM, podle kterého je povinností státního zástupce podat návrh na uložení opatření. Tento procesní postup si dle mého názoru žádá legislativní změnu nejen z důvodu zbytečné zátěže soudní soustavy, ale v konečném důsledku z důvodu neefektivnosti takového postupu v případě recidivujících dětí.

Ve čtvrté kapitole jsem popsala, na základě jakých kritérií jsou děti umisťovány do jednotlivých druhů zařízení. Na zvoleném vnitřním řádu Výchovného ústavu v Ostravě-Hrabůvce jsem demonstrovala, jakým způsobem je upravena organizace výchovně vzdělávacích činností. Kapitola dále zahrnovala výčet práv a povinností dětí v zařízeních, a

jakým způsobem jsou v současnosti upraveny standardy kvality péče o děti v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V závěru kapitoly je popsáno, jak za jakých podmínek může dojít k umístění jedince mimo výchovný ústav, jaká je délka trvání ochranné výchovy, kdy dochází k jejímu prodloužení a k propuštění z jejího výkonu.

V závěrečné kapitole jsem se věnovala popisu jednotlivých prvků následné péče, které jsou jedinci, opouštějící zařízení k dispozici k tomu, aby úspěšně započal samostatný život. Ačkoliv se nedá říci, že současná právní úprava by následnou péči zásadně opomíjela, neboť například umožňuje mladistvému, který se dále připravuje na budoucí povolání nadále setrvat v zařízení na základě smlouvy o dobrovolném pobytu, garanci této smlouvy už však nestanovuje. Mladiství, kteří přípravu na budoucí povolání již dokončili, dosáhli zletilosti a pobyt jim nebyl na základě rozhodnutí soudu prodloužen, jsou odkázáni na sociální služby. Přestože v současnosti roste počet sociálních služeb, které doprovázení těchto jedinců do dospělosti poskytují, právní úprava jistotu jejich dostupnosti neposkytuje. V souvislosti s tím by bylo na místě, aby zde byla služba, která bude komplexně řešit přípravu mladého člověka na odchod z péče, bude asistovat při jeho přechodu z ní a bude mu k dispozici do okamžiku jeho zrádného úplného osamostatnění.

V průběhu psaní této diplomové práce vyšlo najevo, že změn v souvislosti s institutem ochranné výchovy, by bylo příhodno na několika místech právní úpravy – od počátku procesu s nezletilým po závěr jejího výkonu, včetně následné péče po ukončení ochranné výchovy. Přínosem pro oblast týkající se dětí a mladistvých by do budoucna mohlo být přijetí zákona o ochránci práv dětí (tzv. dětského ombudsmana). Je však zřejmé, že s ohledem na nadcházející volby do Poslanecké sněmovny, se zákon projednání v blízké době spíše nedočká.

Seznam zdrojů

LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY

- Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- Důvodová zpráva k zákonu č. 109/2002, o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy
- Vyhláška č. 438/2006 Sb, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních
- Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách
- Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí
- Výnos ministerstva spravedlnosti ze dne 11. září 1931, o výkonu trestu zavřením
- Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

INTERNÍ PŘEDPISY

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodický pokyn č.j. MSMT-5805/2015, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči

- Ministerstvo práce a sociálních věcí: Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany [online], 2014. 98 s. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/manual_OSPOD.pdf/71acde91-cbdd-36a4-7383-0a4c4552958a

MONOGRAFIE A KOMENTÁŘE

- ČERNÍKOVÁ, Vratislava. In: ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s.
- HENDRYCH, Dušan a kol. *Právnícký slovník*. [online] 3. vydání. 2009 [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.
- HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. 1. vydání Praha: C. H. Beck, Beckova edice právní instituty, 2013, 256 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŽATECKÁ, Eva. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář [online databáze]. Praha: Wolters Kluwer, 2015, aktualizováno k 1. červenci 2017 [cit. 27. února 2021]. Dostupné z: databáze ASPI.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář* [online databáze]. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 [cit. 30. března 2020]. Dostupné na: beckonline.cz. 1250 s.
- LUDVÍK, František. *Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže*. 1. vydání, Praha: SPN, 1958, 199 s.
- MIŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto. *O trestním soudnictví nad mládeží*. [online] Praha: Československý kompas a. s., 1932. [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/100021>
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2008, 527 s.
- PRUŠÁK, Josef. *Rakouské právo trestní*. [online] Praha: Spolek českých právníků „Všehrd“, 1912, [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/12912>
- SVOBORA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář* [online databáze]. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: beckonline.cz. 1156 s.

- ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*, [online databáze] 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, [cit. 30. března 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz. 988 s.
- ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 247 s.
- ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002, 250 s.

ODBORNÉ ČLÁNKY A PŘÍSPĚVKY VE SBORNÍKU

- KOZÁK, Vítězslav, ŠVECOVÁ, Hana. *K praktickým otázkám řízení podle hlavy III. Zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue [online databáze], 2020, č. 4 [cit. 20. února 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.
- KÝR, Aleš. *Trestání mladých pachatelů v minulosti* [online], Historická penologie. 2008, č. 1. s. 1-26 [cit. 1. července 2021]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/historicka-penologie/2008/hp-08-01.pdf>
- SVATOŠ, Roman. *Proč dlouhodobě klesá podíl mladých pachatelů na kriminalitě?* [online databáze] Policajná teoria a prax, 2016, roč. 24, č. 1, s. 28-46. [cit. 5. března 2021]. Dostupné z: <http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/clanky/PTaP2016-1/Pro%C4%8D%20dlouhodob%C4%9B%20kles%C3%A1%20pod%C3%AD%20mlad%C3%BDch%20pachatel%C5%AF%20na%20kriminalit%C4%9B-SVATO%C5%A0%20.pdf>
- UHLÍK, Jan. *Historický vývoj ústavů pro mladistvé provinilce na území ČR*. České vězeňství, 1996, č. 3, roč. 4, s. 30-31
- VICHEREK, Roman. *Jak „trestat“ děti a trestně neodpovědné mladistvé*. Trestněprávní revue [online databáze], 2016, č. 1 [cit. 27. února 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.
- ZEMAN, Štefan. *Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistik a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia*. Trestněprávní revue [online databáze], 2016, č. 6. [cit. 1. července 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

- ZEMAN, Petr, DIBLÍKOVÁ, Simona, KOTULAN, Petr, VLACH Jiří. *Poznátky z výzkumu rozhodování soudů o ochranné a ústavní výchově*. Trestněprávní revue [online databáze], 2009, č. 7 [cit. 27. února 2021]. Dostupné z: databáze beck-online.cz

JUDIKATURA

- Nejvyšší soud: Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2016, sp. zn. Tpjn 305/2014 [R 30/2016 tr.].
- Nejvyšší soud: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. 8 Tz 85/2012 [R 65/2013 tr.].
- Nejvyšší soud: Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 45/2008-T 1089

ČINNOST VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV

- Poznátky ze systematických návštěv veřejného ochránce práv - Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny [online], Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Ustavni_vychova/Standardy_pece_o_ohrozene_deti_WEB.pdf. 33 s.
- Zpráva z šetření Veřejného ochránce práv ze dne 16. ledna 2017, sp. zn. 15/2017/VOP [online]. Dostupné z: beckonline.cz
- Výzkum veřejného ochránce práv - Poskytování dávek mimořádné okamžité pomoci pro nezaopatřené děti., sp. zn. VOP 25/2020/SZD [online]. Dostupné z: beck-online.cz

VÝZKUMNÉ ZPRÁVY A STUDIE

- Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004. Praha: Ministerstvo vnitra ČR - Odbor prevence kriminality, 2007. 48 s.
- Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti [online]. EEA Grants: Iceland, Liechtenstein, Norway, 2015. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/studie-systemu-nasledne-pece/>. 188 s.
- Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2015. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Standardy_kvality_pece_o_deti.pdf. 62 s.

INTERNETOVÉ ODKAZY

- <https://dom-os.cz/organizace/poslani-a-cile/>
- <https://dom-os.cz/sluzby/tykadlo/>
- <https://podaneruce.cz/centra-sluzby/nzdm-olomouc/>
- <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/strediska-vychovne-pece>

Abstrakt (abstract)

Tato diplomová práce se zabývá institutem ochranné výchovy a problémy s ní spojenými. Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola obsahuje výchozí pojmosloví spojené s tématem ochranné výchovy pro zdárnou orientaci v tématu, a jednotlivé právní přístupy k zacházení s delikventní mládeží, které se v současnosti ve světě aplikují, a jaký model je aplikován v České republice. Druhá kapitola se věnuje historickému exkurzu k vývoji přístupu k delikventní mládeži v minulosti, kapitola třetí se pak soustředí na aktuální právní úpravu. Čtvrtá kapitola popisuje průběh výkonu ochranné výchovy v rámci zařízení, metodami převýchovy a standardy kvality péče o děti v zařízeních pro výkon ochranné výchovy. Poslední kapitola se zaměřuje na poslední fázi výkonu ochranné výchovy, kterou je přechod mladistvého ze zařízení do samostatného života.

This thesis deals with the institution of protective education and the problems associated with it. It is divided into five chapters. The first chapter contains initial terminology related to the topic of protective education for a successful orientation in the topic, and individual legal approaches to the treatment of delinquent youth, which are currently applied in the world and what model is applied in the Czech Republic. The second chapter is devoted to a historical excursus on the development of the approach to delinquent youth in the past. The third chapter then focuses on the current legislation. Chapter four then describes the course of protective education within institutions, methods of re-education and quality standards of care for children in protective education institutions. The last chapter focuses on the last phase of the protective education, which is the transition of the juvenile from the institution to independent life.

Klíčová slova (key words)

Ochranná výchova, ústavní výchova, zařízení pro výkon ochranné výchovy, výchovný ústav, následná péče, děti a mladiství, delikvence, nezletilí, sociálně-patologický jev, restorativní justice, sociální služby, hmotná podpora, sociální kurátor, legislativa

Protective education, institutional education, facilities for protective education, educational institution, aftercare, children and adolescents, delinquency, minors, socio-pathological phenomenon, restorative justice, social services, material support, social curator, legislation